

ГЕРАРД КОРНЕЛИУС ДРИШ

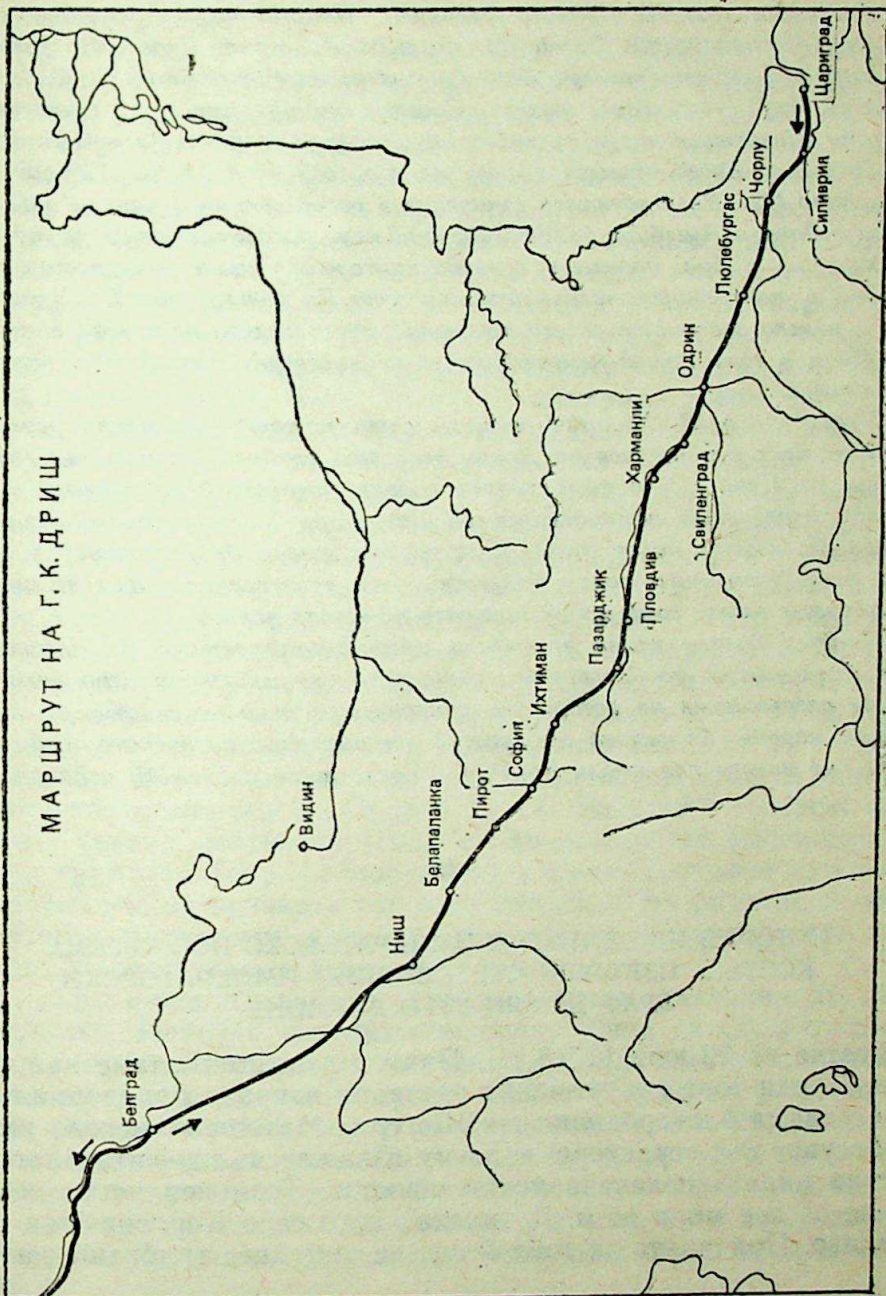
/1718—1719/

Герард Корнелиус-Дриш е описал пътуването на императорското „велико посолство“ до Цариград, което било изпратено през 1718 г. от император Карл VI и което било водено от граф Дамян Хуго фон Вирмонд. Този път императорската дипломатическа мисия с основание можела да се нарича „велико посолство“ (*magna legatio, Große-Botschaft*) не само поради своята численост, внушителност и блясък, но и поради обстоятелството, че тя пътувала за Босфора след най-големите успехи на австрийското оръжие против османците, постигнати с победите на принц Евгений Савойски през 1716 и 1717 г. и Пожаревацкия мир (1718 г.). Никога преди това австрийските пратеници при Портата не са отивали с по-голяма тежест и самочувствие и никога преди това османските висши и низши представители на властта не са се отнасяли с такова внимание и отстъпчивост към нуждите и исканията на чуждите представители. Всички тези обстоятелства намерили отражение и в пътния дневник на посолството, воден от Дриш, който е бил привлечан като „секретар и историограф на посланика“.

За самия Герард Корнелиус Дриш други сведения освен това, което може да се извлече от неговия дневник, не са известни. Той вероятно е произхождал от нидерландските владения на Хабсбургите. Бил е широко образован за времето си човек. Познавал е много добре античната и особено европейската ренесансова книжнина. Той е бил повлиян от прогресивната ренесансова мисъл. Това личи от здравия рационализъм, от който изхожда в преценките си за редица обществени явления. Той си позволява да се изказва някъде доста критично по отношение на порядките във все още полуфеодалната Хабсбургска монархия, особено по отношение на съсловните права, привилегии и своеволия на феодалната аристокрация. В тази връзка той е склонен дори да вижда в положителна светлина някои институции в Османската империя и поспециално липсата на наследствена аристокрация в нея, като, разбира се, не си затваря очите пред твърде многото недостатъци в нейната организация и сенчести страни в османското общество. Същевременно, както и може да се очаква за един висш служител на Хабсбургския двор, той е бил убеден и ревностен католик, проявява особена охота да влиза в полемика и да развенчава религиозните догми и обичаи не само на мюсюлмани, но и на православните гръцки духовници.

Добрата осведоменост на Дриш като секретар на посланика за всички обстоятелства около пътуването, както и около пребиваването в Цариград на мисията и водените там преговори, а също така и широките интереси на ав-

МАРШРУТ НА Г. К. ДРИШ

тора са му дали възможност да състави един от най-подробните и обстоятелствени пътеписи за разглеждания тук период. Той е водел бележки за своя дневник още по време на пътуването си. Скоро след завръщането на легацията във Виена (1721 г.) Дриш издал своето описание в обемисто съчинение на латински език със следното заглавие: *Historia magnae legationis Caesareae, quam fortunatissimis Caroli VI. auspiciis Augustum imperantis post biennalis belli confectionem suscepit illustrissimus et excellentissimus S. R. I. comes Damianus Hugo Virmontius, maximi Caesaris primus nuper ad Passarovicium caduceator ejusdemque magnus postea ad Portam Orator. Autore Gerardo Cornelio Drieschio, Excellentissimo Legato ab Epistolis et Historia. Viennae, Austriae... Anno 1721.* Това обемисто съчинение е разделено на 5 „книги“. На следващата година в Аугсбург било издадено на немски език това описание, но Дриш, изглежда, не е бил доволен от превода, който наистина на много места е предал свободно и неточно оригиналния латински текст. По тази причина Дриш сам подготвя и немско издание на своето съчинение, което излиза през 1723 г. в Нюрнберг. Но и в този случай немският текст не навсякъде напълно съответствува на латинския.

През 1891 г. Л. Милетич¹ е превел или по-точно свободно преразказал само една част от пътеписа на Дриш, отнасяща се до отиването на легацията от Ниш до Цариград, и то с твърде големи пропуски. На втората част на пътеписа, отразяваща наблюденията на Дриш при завръщането на посолството, Милетич изобщо не се спрял. Днес трудно можем да си отговорим на въпроса, защо този иначе голям български учен е изоставил много пасаж, които съдържат важни сведения за миналото на нашия народ.

По-долу даваме пълен превод на пътеписната част от съчинението на Дриш, отнасяща се до балканските земи, като сме изпуснали само някои теологични разсъждения на автора или отклонения, които не се отнасят до балканските народи. За основа на превода ни послужи латинското издание от 1721 г., но винаги сме имали предвид и двете посочени немски издания.

ИСТОРИЯ НА ВЕЛИКОТО ИМПЕРАТОРСКО ПОСОЛСТВО, КОЕТО... ИЗВЪРШИ СВЕТЛЕЙШИЯТ ИМПЕРАТОРСКИ ГРАФ ДАМЯН ХУГО ВИРМОНД...

Най-сетне на 22 юни [1718 г.], Павлов ден, потеглихме наново от Ниш. Преди това г-н великият пратеник изпрати придворния маршал с двама благородници г-н Щегер и Матони от негово име да се сбогуват със сераскера¹ и да му изкажат дължимата благодарност за цялата показана услужливост... Този ден не изминахме повече от две мили до р. Кутинска², като село Коритняк³ ни остана вляво. Причината за това беше, че още днес трябваше да бъде

¹ Милетич, Л., Стари пътувания през България. — СБНУ, кн. VI, 1891, с. 113 сл.

изпратен курьер за Виена, за да предаде на Негово римско императорско величество подробно известие за всичко станало през това време. От деня, в който потеглихме от Белград, до този час нямахме хубаво време, но постоянно бяхме безмилостно измъчвани от вятър и сняг.

На 23 юни пътувахме по твърде лош път между Суха планина⁴ и р. Нишава. Из тези места има много топли извори със сернисти и минерални води, които извираат от планините. Водата им е изцяло оцветена от червения пясък и камъни. На половината път за Мустафа паша паланка⁵ забелязах нещо любопитно: в самите поли на планината се намира един минерален извор, до който е изсечен един четириъгълен камък. Когато човек пийне хубава глътка, вижда, че водата не е нито гореща, нито студена, но хладка; когато отиде 60 крачки по-нататък, среща в същата долина друг извор, който е съвсем бистър и чист, но при това леденостуден. И двата извора съдържат селитра и сяра, което мирисът веднага показва. Това са онези планини, които разделят Сърбия и България една от друга. Последната страна преди наричаха Волгария по името на скитската река Волго, където скитските племена се били оттеглили и от която тамошните народи са наречени волгари⁶. Поради това грешат онези географски писатели, които все още поставят Мустафа паша паланка в Сърбия.

Ние разположихме лагера си не по-далеч от един топовен изстрел от това място между Нишава и Лушница⁷, като пред нас се намираха от тази страна Черни вир⁸, а от другата страна — Уланицка планина⁹. Лушница извира от планината, намираща се отдясно на Паланка, и след като протича бързо и с голям шум край едно село със същото име и споменатата паланка, тя се влива в Нишава. В тези планини има един манастир, където живеят като отшелници монаси от Ордена на св. Василий¹⁰ съгласно каноните на техния основател. Това е най-известният [монашески] орден на гръцката [сир. православна] църква. Неговите духовници са пръснати из всичките огромни владения на султана и обитават своите манастири, както по времето на византийските императори, и водят твърде въздържан живот.

Мустафа паша паланка е устроена съвсем различно от другите паланки. Нейните укрепителни съоръжения са само от дървета, като са заобиколени с насочени напред обгорени колове, свързани някъде с напречни греди. Тя е обградена с четворна стена от дялани камъни, която се охранява от 8 кули, разположени на еднакво разстояние. По това време в нея нямаше гарнизон. Тъй като поради съседните близки планини и скали тя не би била в състояние нито да задържи една армия, нито да се защитава при нападение, но тя може да бъде разрушена само с малки пушки.

Срещу тази паланка горе се намира една обществена гостилница, която турците наричат хан, а азиатските народи кервансарай. Те са толкова разпространени из тези земи, че едва ли мо-

же да се намери село или дори махала, особено по главните пътища, където да не е издигната такава сграда за приемане и престой на пътниците. В него се подслонява всеки, който желае, и се ношува без всякакво заплащане. Турците считат за крайно благочестиво и богоугодно дело да строят подобни сгради, от които (на пръв поглед) нямат никаква полза, защото те служат на онези, които нямат нито имот, нито пари. Тази народност не показва към нищо друго такава щедрост, както към подобни строежи. Това те правят отчасти поради това, че по такъв начин техните наследници сигурно ще ги наследят изцяло. Защото в останалото наследство те не са винаги така сигурни, тъй като султанът много често, без да посочва причините, присвоява по-голямата част от имотите им и обогатява хазната си. Отчасти те вършат това по причина, че не се съмняват, че всички ще молят бога да се смили над онези, с чиято щедрост са построени подобни гостилници, където се оказва подкрепа и се осигурява нощна почивка на нуждаещите се. Самата сграда на хана е доста голяма и е построена изцяло от камъни, нещо, което не е обичайно за турците, тъй като те строят повече от дърво. Тя е малко по-дълга, отколкото широка и обикновено е покрита с медена или оловна тенекия. В нея няма отделни стаи, прави се понякога само една малка за пашите, в случай че пожелаят да се настанят в хана. В предния двор обикновено има чешма, водата на която служи за миене и за други нужди. По средата има широко празно място, за да се вкарват там колите и да се връзват камилите, мулетата, воловете и другият добитък. Сградата е заобиколена около четирите си страни с една стена, долепена до нейните, три стъпки на височина, но на ширина понякога е само една-единствена стъпка. Отгоре тя е съвсем равна, но през главните стени на постройката са забити различни куки. Тази стена служи на тези, които отсядат тук, за спалня, стая за храна, маса, легло и за всичко друго. Те са отделени само с ширината на тази стена от своите животни, които понякога са завързани за основата ѝ така, че могат да виждат от другата страна и да правят малка визита на господаря си, който стои до огъня или се храни, и заради което той понякога им подава парче хляб или ряпа. Вместо легло пътниците си постилат черга, която носят привързана за седлото през цялото си пътуване. На нея те постилат вместо дюшек ямурлука си, седлото им служи за възглавница, а дългата им, подплатена с кожи дреха, която носят през деня, тук през нощта трябва да им служи за завивка. И когато освен това изпаренията от добитъка им стоплят студения нощен въздух, някои спят по-спокойно, отколкото царица Прозерпина в царските си покои¹¹. Тук нищо не може да се извърши скрито и нищо друго освен нощния мрак може да скрие нещо от погледа на присъстващите. При някои ханове наблизо има бани, черкви, търговски дюкяни и работилници, така че пътниците да могат да се измият, да се помолят, да напият добитъка и ако им трябва нещо, да си го купят срещу

пари. В Азия се срещат кервансарай с толкова големи приходи, че поемат безплатно храната на пътниците, която се състои от малко зеле, чиния ечемик или ориз, който често повече се пече, отколкото вари, и сложени върху него парченце месо и хляб, поставен около чинията. Към това понякога се прибавя и малко мед, за да може да пие вода колкото си иска безплатно. Такава безплатна храна се предлага не само на бедните, но и на богатите и видните — и като че ли това не е достатъчно, но и на пашите и санджакбейовете по време на пътуването им. Тези гостилници са отворени за всеки и никому не се отказва подслон, бил той християнин или турчин, арменец или евреин, римлянин или грък, богат или беден. Така че обичаят е да се предлагат тези ястия на всеки и той най-малко трябва да ги опита, ако не иска да бъде считан за твърде изтънчен и неучтив. Тук човек може да престоя три дни, без да плати нещо, но след изтичането им трябва да си натовари багажа и да търси друго място. Този път на отиване ние не можахме да се възползуваме от тази възможност поради големия брой на нашите хора и върлуващата чума из тези места. Често конете бяха настанявани по-добре от нас, тъй като те в повечето случаи стояха под сухи покриви, а ние трябваше да устройваме нощните си квартири под ленени и памучни палатки. Но ние вече искаме да оставим най-сетне гостилниците и да се върнем към онзи път, от който за известно време се бяхме отделили.

Неизползуваем път към София. Няма друг начин да се стигне до София освен по единствения път през Шаркьой¹². Поради високите планини, големите гори и многото блата той обаче е непроходим за една армия, особено през пролетта и есента, когато снегът по планините и дъждът изпълнят с вода долините. Тук има места, така сътворени от природата, че който ги завземе пръв с малък отред, ще може да задържи една цяла армия. По този път ние пътувахме с големи трудности и след време от пет часа, на 24 юли, деня на св. Йоан, пристигнахме в Шаркьой.

Този град има на една височина, край която тече р. Нишава, в която се вливат две други реки — Душтина и Средорек¹³, една крепост със същото име. Пред нея нашите войници лежаха на позиции 19 дни през предишната война с турците. Те бяха възпирани единствено от намиращите се насреща скали, които пречат градът да бъде обстрелван с оръдия при обсада. Понеже мястото е тясно, няма съмнение, че ръчните бомби и гранатите биха имали толкова по-голямо въздействие. От току-що споменатата скала на различни места извира съвсем бистра вода, която чрез тръби, скрити под земята, се отвежда в градските изкопи и в самия град.

Най-хубавите чешми са в Османската империя. Трябва да се знае, че мюсюлманите съгласно своя закон не пият вино и поради това те не влагат в нищо друго толкова пари, както в изграждането на чешми. Вследствие на това в тяхната страна наистина се срещат

най-хубавите чешми и не само в градовете, но и в селата и на други ненаселени места, за да могат да се освежат от голямата жега именно пътниците и онези, които работят на полето. Ето защо и сега се случва, че вода, която има хубав вкус, се довежда чрез тръби от много мили разстояние в чешмите с много големи разходи. Споменатият град е построен на дължина и навсякъде е обграден с мочурища, затова дори и главните пътища е трябвало да бъдат настлани с чакъл, защото без това колите не биха могли да се придвижват. Пътят от Ниш насам минава през два моста, от които единият е направен над Душтина, а другият — над Нишава. В града има 100 души еничари на гарнизон; но дори да имаше още повече, те не биха могли да попречат в настъпването на врага, освен ако той сам не би пожелал да се задържи с обсада, понеже тук пътят за София и Адрианопол се разделя. Така че една армия без всякакви загуби може да се насочи към планините надясно.

Когато турците видяха, че г-н великият пратеник приближава, те дадоха по три залпа от техните три оръдия, понеже повече нямаха. Докато приближавахме града при преминаване край крепостта, аз наблюдавах една стара разрушена черква, която турците някога са отнели от християните. Под руините си тя сякаш говореше на своите спасители със следните думи: „Ах, ако християнските владетели можеха да оставят настрана всички вражди помежду си и да заживеят в добро разбирателство, а пък оръжията, с които сами се унищожават, да обърнат срещу общия враг на християнското име, и онези места, които той владее с най-голяма неправда, да върнат на църквата и техните законни господари, от които те са били отнети насила!“ Но ти би се чувствувал вече отмъстен и не би имал вече нужда от такова желание, ако най-християнският и най-богобоязливият император не беше нападнат в своите владения по време на мир поради лошите съвети на един забравен от бога и честта човек, без да бъде обявена предварително война, и освен това с такива средства, които под свят предлог биваха вземани от църковните имоти. И след като този беше заплетен в друга свещена война с турците, той наистина имаше нужда от една по-дълга почивка от страна на другите (си неприятели), та щастливото напредване на неговите победоносни оръжия да не бъде спряно по средата на хода си. Тогава, ако бяха го изчакали още малко време, той с божията помощ скоро щеше да бъде в състояние занаяпред да се противопостави сам на наследствения враг, когото той вече беше прогонил от границите си, и да устои на неговата сила. Но ние очакваме изпълнението на това желание за друго време и ще се обърнем междуременно към жителите на този град.

Жителите на града и търговията. Този град, както и всички други в Турция, е населен с мюсюлмани, расци⁴, гърци, еврей и арменци. Те водят търговия помежду си и при това се стремят към честност много повече, отколкото християните [в Европа],

които са от едно и също вероизповедание. Техните стоки се състоят само от обикновени неща, използвани за храна и облекло. Техните къщи са малко по-големи, отколкото е обичайно тук в страната.

Ние разположихме нашия лагер в една равнина до р. Средока и бяхме все още обградени с планини. От тях тази отдясно се нарича Басурат, а тази отляво — Видиш, която има и още две други имена според двата си върха, именно Басари и Дешоши¹⁵. Откакто минахме унгарската граница, не срещнахме по-плодородна земя от тази, която да бъде така обработена. Почвата е тлъста и съвсем черна, а житото и лозята растат в изобилие.

Разлика между расците от тази и другите области. Тук трябва да отбележим, че между гърците или расците в тази страна и онези, които живеят другаде, съществуват две различия: Първо те имат обичай, когато правят светия кръст, ръката им да минава отляво надясно, както е при нас; другите — обратно — отдясно наляво, отчасти защото те считат, че свети дух произлизал от отца, а не от сина; отчасти защото широко се приема и твърде вероятно се учи, че Христос е отхвърлил евреите и вместо тях приел за свои ученици езичниците. Другата разлика между местните жители се състои в това, че те по примера на старите римляни са разделени на родове. Така че, когато един син навърши възраст, когато може да се ожени, той строи къща за себе си и за своята булка върху бащината си земя, ако не е намерил празна земя на това място. Това се извършва толкова пъти, колкото може да понесе това бащиното наследство. Но когато то не е в състояние да понесе вече тази практика, синът трябва да напусне това място и да си търси друго жилище. При другите расци обичаят е тъкмо обратен: тези, които се женят, трябва веднага да се снабдят с малко пари и да отидат някъде другаде, за да не предизвикат разединение и непримирима омраза при общото владение на имотите, както става в повечето случаи.

На 25 т. м. имахме почивен ден, поради което г-н пратеникът с неговите благородници и нашият водач Мехмед ага бяха поканени на риболов от кадията, или съдията, на това селище в една градина, разположена пред града. По същото време другите се развличаха с лов. Когато видях как правят голямата подготовка за споменатия риболов, аз не без основание предположих, че там в най-добрия случай може да има само съомга, пъстърва, писии, щука и други деликатесни риби; но, както после се видя, имаше две малки рибки, които бедни рибари бяха хванали с всичките техни съоръжения. Те едва ли щяха и тях да донесат оттам, ако самото небе не бе съжалило тези несръчни същества и смени своето слънчево време, което иначе не е много благоприятно за риболов, с тъмни облаци и така остави тези отлични рибари да ловят риба в мътна вода и въпреки това с лош резултат поради тяхната неопитност.

Междувременно един венециански войник, тиролоц по рож-

дение, дойде при нас. Той бил отскоро заловен в Морей, но избягал тайно от господаря си. Той търсеше убежище при пратеничеството, каквото и намери, макар че поради страх от мъчения и силата на болките се бил отрекъл от вярата си и се оставил да бъде обрязан. Но той не се променил толкова много, и по негово мнение по сърце си оставал един добър католик-християнин.

Похотливостта и разюздаността на турските войници. През следващата нощ, именно между 25 и 26 юни, в нашия лагер се вдигна голяма тревога и отначало не знаехме какво става. Накрай обаче се изясни, че през нощта турските войници нападнали няколко български жени и се опитвали, както ни разказаха после, чрез уговаряния да задоволят похотта си. Но понеже те постоянно ги отблъсквали, турците прибегнали до сила. Дали жените са се спасили с писъците си от ръцете на тези нехранимайковци, не можахме да разберем точно, нито пък можехме да им помогнем в бедата поради водата, която ни делеше. Турските войници се опитаха да сторят същото и в лагера пред Ниш, но тогава завършиха още по-безуспешно оттук, тъй като неколцина от благородниците със саби в ръце се притекоха на помощ на изпадналите в беда. Тогава по-специално двамата графове фон Коловрат и граф фон Шерфтенберг били по-наблизо и понеже не знаели коя е причината за възникналия шум, а и предположили нещо по-страшно, те изтичали от палатките с голи пушки, без да имат време да облекат дрехите си. Едно неоспоримо доказателство за това, че те по всяко време биха били готови да дадат живота си за честта на своя император и за сигурността на другарите си.

*Разположение и укрепления на селището Цариброд*¹⁶. На 26 юни продължихме пътуването си през тесните долини край Нишава, докато стигнахме Цариброд. Неговото име на наш език означава нещо като „императорска брада“¹⁷ и представлява село, кацнало на една невысока планина. Ние разположихме лагера си срещу него на високото, като отляво виждахме Стара планина¹⁸, която горе по билото си е гола, но в полите долу и по склоновете е много плодородна и която се простира към Видин. В полите на планината има един кристално бистър извор и два моста над Нишава, единият от които е изграден от дялани камъни, а другият — от дъбови дървета. Последният е по-широк, но първият е пък толкова по-висок несъмнено за да може по време на война в случай на нужда една армия да премине по него пеша или на коне в строй по двама; а също и затова пътниците да използват каменния мост, когато, както често се случва и което ние забелязахме, когато минахме край него, реката придойде от дъждовете и снеговете и водата залее околната низина и дървения мост.

Комендантът на това селище с неколцина конници посрещна г-н пратеника, поднесе му поздравленията си, застана след това до колите и така язди до пред паланката. Комендантската длъжност му е била дадена при условие да укрепи това място, което

той изпълнил отлично: по-конкретно той заобиколил с колове един селски двор, изграден от глина и слама, преплел ги с тръстика и по такъв начин направил такава ограда, както изглеждат при нас кошарите в ливадите, в които изкарват овцете и козите. При това той стигнал дотам, че дал името паланка на това укрепително съоръжение, така че чужденците биха могли лесно да запомнят плана на една такава превъзходна крепост.

Жителите на това място и техните съседи са освободени винаги от всякакъв данък по следните причини: през предишната война, когато Ниш беше в наши ръце, нашите войници под водачеството на граф Пиколомини извършвали набези до София и Филипопол и опустошавали околните местности с огън и меч. Поради това местните жители ги обградили в една теснина при с. Драгоман и когато нашите най-малко ги очаквали, те ги нападнали със сърпове и мотики и немалко от тях погубили. А гората, където това станало, турците наричат Капи дервент, Тясната врата. На другия ден ние почивахме тук.

След обед, когато г-н пратеникът още седеше на масата, пред палатката му дойдоха двама съвсем голи, намазани с масло борци, които изпълниха пред него приятно представление по заповед на Мехмед. Но аз бих желал да спестя подробното описание на борбата на тези хора, докато пристигнем до вилата на султана до Босфора, където по негова заповед и в присъствието на великия везир Ибрахим паша наблюдавахме пак такава представление.

На 27 юни минахме през скалистата планина Ежевица¹⁹ до Нишава и край разрушеното село Драгоман, където минава пътят за Видин, сетне покрай Халкали или, както някои го наричат по името на минаващата край него река — Сливника²⁰. През тези скали тече р. Нишава, която извира недалеч оттук от една планина от дясна страна на София, на 4 часа разстояние от предишното селище, и е така тясна, че човек съвсем лесно може да я прескочи. Нито в това село, нито из цялата тази област не ще срещнеш плодородно дърво поради жегата и лошия състав на почвата. След като потеглихме оттам и пътувахме 6 часа, на 28 с. м. стигнахме в Обеля, оттам в нашия лагер Върбница, който се намира на рекичката Филиповца, можехме да виждаме добре Илианх²¹.

Когато графовете Тирхайм и Шерфтенберг оттам отидоха в град София, те изпитаха за пръв път високомерието и недоляността на турците. Там именно те отишли в къщата на един паша или виден мъж, който бил поканил свои приятели на вечеря. Той ги препратил веднага при слугите си, с които да се забавляват, както им е приятно. Но понеже нашите считали, че стоят по високо от тях по благородство, какъвто не бил дори техният господар, роден вероятно от крепостни родители и третиран по робски начин, благодарили най-учтиво за оказаното им голямо уважение и без да споменават друга причина, се сбогували. Оттук тур-

ците предположили, както всъщност си е и било, че тези хора трябва да са благородници, щом не искат да се хранят заедно с едно такова почтено общество и поради това говорят да се връщат на ново обратно. Тогава турските големци ги поканили при себе си, освободили им по-първите места, поднесли им кожи за сядане и във всичко останало ги третирали най-вежливо. Същия ден в града бе изпратен г-н инженер-полковникът Ебшелвиц, за да поръча квартири за нас. След това заминахме от Обеля за София.

Основаване на град София. Този град София е изграден от император Юстиниан, а не от една девойка и принцеса София, от съпругата на император Юстин II, която уж носела същото име, както погрешно разказват местните жители, които са малко осведомени в историята. Те разказват още много други баснословни неща за тази жена, която впрочем никога не е съществувала на света. Така например те говорят, че тя била дълго време лежала болна и затова по съвета на личните ѝ лекари било потърсено някое здравословно място, където имало здрав въздух и хубава вода. Сетне открили, че и на двете тези неща тук ще могат да се наслаждават, тъй като в цялата Османска империя не може да се намери по-хубава вода и по-здравословен въздух оттук. За благодарност тя построила на това място град, а сетне и черква, като ги нарекла на своето име. За нея се разказва и това, че когато тя се скрила в черквата от преследването на брат си и когато той дори я заловил тъкмо при входа на същата и се готвел да ѝ нанесе смъртен удар с един нож, който бил предварително наточил, тя моментално изчезнала зад вратата на черквата. Поради това тя е считана за светица, която бог заради благочестивия ѝ живот не искал да остави да бъде погубена, но я спасил от опасността и направо я приел на небето. Към това тукашните хора добавят още, че недалеч оттук брат ѝ имал един замък, останки от който били стените край града, от лявата страна, когато се идва от Ниш.

София, главен град на България. Река Бояна, която някои наричат Иша²², тече отчасти край града, на някои места обаче през самия град. Самата София е доста голям и многолюден град, който е бил седалище на българските царе, по-късно, ако не се лъжа, и на деспотите на кралство Сърбия, докато е съществувала тяхната династия, като накрай Лазар е бил победен от оръжието на султан Мурад²³. Понастоящем управителят на Тракия²⁴ пребивава тук, когато е в страната и не се налага поради война или някакви султански или държавни дела да се задържи на друго място. Понастоящем тази длъжност е дадена на турския пратеник, който сега се намира при Виенския двор, преди неговото отпътуване за Германия. Той държи тази длъжност повече номинално, отколкото на дело с цел този велик пратеник да има по-голям авторитет в императорската резиденция, като пред него носят три [знамена от] конски опашки. В противополо-

ложност на това сераскерът в Ниш изпълнява длъжността си на дело.

Къщите тук са далеч по-хубави, отколкото на други места. Между тях има и много дворци и сараи, но всички са изградени в турски стил. Горните стаи преминават една в друга или са свързани, така че през решетките на прозорците се вижда от една в друга. Това е направено така може би заради жепите, та ревнивите мъже да могат да наблюдават всичките им действия и движения. Станте са доста малки и са разделени с различни дървени прегради и шкафове. По-голямата част от пода е една стъпка по-висока от другите стаи. Поради това, когато човек иска да се изкачи там, първо си събува обувката на площадката отпред. При това трябва да се знае, че местните хора имат обичай. . . , когато биват поканени да влязат в някоя стая, те преди това събуват обувката си и при вратата или на тази площадка, нещо, което са свикнали да вършат и високопоставени лица. Тукашните хора имат два вида обуца: вътрешни, които са прикачени за панталоните (търлъци?), а външните са направени като ботуши и те им служат за излизане. Освен това те имат обичай да употребяват и трети вид обуца, които те наричат папоши и които обуват върху вътрешните, когато са оставили външните. По-високата част на пода в стаята е постлана с персийски, вавилонски, брусенски или смирненски килими според състоянието и кесията на всеки. Източни възглавници, наредени върху вълнени пътеки надлъж край трите страни околоръст, образуват едно също толкова дълго легло, което те наричат софа. На него те седят лениво почти целия ден, ако нищо не им пречи в това, кръгосват краката си един върху друг, както правят у нас шивачите. В такава поза те пушат тютюна си. Тук те приемат гостите си, върху него жените вършат своята ръчна работа, пишат и спят пак тук. Така че в стаите на местните жители няма нито столове, нито пейки, нито други домашни мебели освен зимно време едно приспособление, което прилича на маса и което е покрито с една дебела покривка чак до земята. В него се поставя един глинен съд, пълен с въглени.

По селата обаче в градините си те понякога имат изсечена от мрамор чешма, за да имат винаги подръка вода за миене. В много стаи по средата има малко огнище и комин, който се издига нагоре малко заострен като кегла и е наведен малко напред. Той е направен от вар, а понякога е нашарен с бои и със златиста украса. Горните дървени облицовки (таваните?) заедно със стените са покрити с дървени плочки или по-скоро с дървени дъски, твърде живописно облепени със седеф и боядисани с бои и златиста украса. Така че такива стаи понякога струват до няколко хиляди дуката. Стъклата на прозорците са поставени в гипсови или оловни рамки, също както у нас, където те са от дърво или олово. Те приличат на прозорците на старите черкви, имат удължена форма и отгоре са или изцяло кръгли, или елипсовид-

ни. Оцветени са със злато или бои и са обгорени. През тях се виждат очертанията върху варовата или гипсовата мазилка букви. Понякога те са двойни, за да задържат по-добре вятъра. През тях именно светлината влиза в стаите, в баните обаче тя се въвежда отгоре надолу. Тези прозорци са разположени на такава височина от земята, колкото може да се достигне с ръка, за да не могат жените им да гледат навън навсякъде наоколо. Когато обаче някои от тях са поставени по-ниско, те или са закрити с дървени капаци, или са предпазени с дървени решетки така, че през тях може да се вижда отвътре навън, но не и отвън навътре. Това те правят заради жените, понеже мюсюлманите считат, че този пол не може достатъчно да се опазва. Оттук идва и това, че те заключват стаите си със сто катинара и техните ключове не поверяват на никого, но винаги си ги пазят сами. После мюсюлманските жени не се занимават с домакинството, както е в Германия, Франция и в другите свободни европейски страни, но запълват времето си само с бродирането си и не се тревожат от никаква друга грижа, освен само как да запазят красотата си. Цялата друга домашна работа те предоставят на мъжете, които от любов към жените си доставят дори и сладкишите. Но това трябва да се разбира само за видните и богатите и, напротив, при бедните положението е съвсем друго. Зашто те държат жените си заключени на едно място в градината, където никой не може особено лесно да ги достигне, и поради това се ползват от тяхната помощ също така добре, както и ние. По-видните мюсюлмани използват за работа при жените и незаконните си жени никакви други освен мохамедани, именно най-уродливите, само ако могат да намерят такива — с каква цел, всеки един сам много лесно разбира. Чрез такива уроци им се поднася яденето, но също така само през една дървена решетка, също както у нас в Германия става с посветените на бога девизи, наричани обикновено монахини, когато им се донесе нещо отвън. Жените използват без всяко стеснение тези хора като свои пратеници и преводачи до своите приятелки, като преносители на новини и накрай като домашни шутове, стига само да внимават да не любезничат много с тях, което техните мъже или господари не могат да понасят.

В средата на горния етаж недалеч от стълбището, намиращо се до описаните стаи, има един обикновен широк коридор или място за слугите, също както долният етаж е предназначен за конете и другите животни. На г-н великия императорски пратеник беше предоставен също такъв дворец, който беше толкова голям, че в него биха имали достатъчно място два полка кюрасири заедно с конете и колите и всичките си багажи. Нещо повече, те ни освободиха и други къщи, за да се настаним по-удобно, та да можем да понесем по-лесно предстоящите трудности на пътуването, което ни чакаше напред. През последната война, когато нашите обсадиха Белград, султанът заедно с целия си придворен щат се

бил настанил тук и тук изчакал обсадата да премине. След сключването на мира в Пожаревац²⁵, когато английският и холандският посланик се завръщали наново оттам и искали да продължат за Адрианопол, те потърсили в този дворец място за себе си и свитата си, но не получили, защото не е лесно някой да бъде допуснат в едно султанско жилище, каквото е това. В стаите, където г-н великият посланик обикновено приемаше на аудиенции, от дясно на стената се виждаше една кадилница, която като че ли беше закачена на горната каса на вратата. Тя беше почти от същия вид, какъвто знак има при гроба на Мохамед в Мека или, както те казват, в Киблах. Така че трябва да се предполага, че тази стая е била мюсюлманска капела, където те извършвали ежедневно обичайните си молитви. С този знак се насочват дошлите от другаде мохамедани, които не познават добре разположението на града, към коя посока да се обърнат при извършване на молитвите си, именно към оная, която гледа към Сирохи²⁶ и лежи между Изтока и Юга... Нашите свещеници прочетоха литургия в съседната стая и може би са били първите, които са извършили такова нещо тук, тъй като тук никога не е бил настаняван посланик на християнски владетел.

Тук в София доста процъфтява търговията и тя се води в най-добър ред предимно в обществени магазини или търговски къщи, които те наричат безистени. Те са изградени изцяло от камък, имат сводове и добре са предпазени от пожари. Всяко едно нещо има свое място. По-голямата част от търговците както тук, така и в Константинопол и на други места са гърци и арменци или, с други думи, почти всички дела на турците се уреждат и доставят от чужденци. Освен това из цялата империя има и някои стари еничари, между които мнозина никога не са виждали дори знамената си, които подражават на продавачи и бакалджии. Те след като изпросят от своите офицери посредством някой покровител, който те никога не са следвали на война, съответен документ или си купят такъв срещу известна сума пари, се освобождават завинаги от всякакви налози. Обратно, от това другите биват още повече обременявани. Турците наричат такива хора осторакес²⁷, което ще рече приблизително хора, които се ползват от заплатите и свободите на войниците, но въпреки това не ходят на война, нещо, което отива направо против първоначалния замисъл на институцията. Защото първоначално такива свободи са били предоставяни единствено на онези, които били осакатявани по време на война и не могли повече да служат. Понастоящем обаче се вижда едно учудващо множество от лениви войници, в добро здраве и сили, под името остораки, да се шляят наоколо и да изсмукват общата кесия, като при това използват приходите на империята не за потискане на враговете, а за съвсем друго.

Онези, които познават добре османската държава, могат отнапред да видят, че със завземането на крепостта Белград на гр. София предстои пълно разорение и с време цялата търговия

оттам ще бъде пренесена в Ниш. Защото напълно естествено е за една страна да бъде по-изгодно да бъде превърнато в търговско средище едно гранично селище, отколкото едно друго, което лежи дълбоко навътре в страната. Понеже в граничния пункт стоките могат направо да бъдат приемани отвън и сетне с по-малки разходи и по по-кратък път да бъдат превозвани оттам във вътрешността.

Сградите в град София. Улиците на този град са съвсем тесни, неравни и нечисти, като са пострани само от двете страни с речни камъни. Из града се виждат много чешми, които са изградени с обществени средства и с такива се поддържат. Почти всяка къща има своя градина, в която има толкова дървета и храсти, че отдалеч човек би помислил, че вижда гора или град, заобиколен с гора. Многобройните минарета на джамиите създават впечатление за една друга, истинска каменна гора. Те, както и засводените оловни покриви на джамиите, украсени с множество, понякога с 50 позлатени пиринчени кълба, поставени по върховете или окачени, придават на града един нов особен блясък. Над тези пиринчени кълба е поставен полумесец, също както у нас си служим с кръста. В останалото градът не е заобиколен нито със стени, нито с вал, макар че положението на селището и равнинният терен го правят подходящ за крепост. Поради това в града може да се влиза свободно както нощем, така и денем. Но ако този град беше снабден и със стени и като се имат предвид засетите с жита или заети от лозя широки поля, човек би могъл да каже за него това, което някой си автор беше писал за друг един град, именно че Церера и Бакх^{27а} биха желали да живеят зад неговите стени.

Врани и гургулици тук из страната има така много, както у нас мухи през топлите летни дни. Из цялата империя те са така кротки, както у нас са кокошките, пуйките, гъските и другите питомни птици. Специално за гургулиците това идва от обстоятелството, че мюсюлманите ги считат за свещени и биха сметнали за грях, ако човек би им навредил някак. Поради това тези птици могат да се размножават без пречки.

Нашето влизане в този град, както и във всички следващи, беше напълно еднакво с това в гр. Ниш. Тромпетите свиреха, тъпаните ечеха, знамената се развяваха около шангите и еничарите, носейки само бели сопи, вървяха отпред, за да задържат народа. В чест на императорския посланик пред града излезе цялото турско благородничество от града и провинцията, именно висшите военни офицери, съдиите и духовниците (защото турците не познават друга аристокрация освен тези три съсловия). Г-н великият посланик изпрати там двама от своите благородници, г-н Франкен и Мангета, с един преводач при местния областен съдия, наричан молох, и при мюселима, който заема мястото на сераскера, за да им поднесат неговите поздравления и да съобщят за пристигането му. Същите пристигнаха и изразиха уваже-

нието и готовността си за всякакви услуги и желания на г-н посланика. Наредиха също на своите хора да донесат обичайните подаръци — цветя и плодове. Считайки, че това не е достатъчно, те направиха още един особен подарък на Негова светлост — един кон от особена порода с пръскано сив цвят и с необикновена красота и качества; освен това един железен, удобен за пътуване стол с облегалка, който беше покрит с кървавочервен атлас, кантиран с жълти кожени ленти и с подшита на него възглавница. Такива столове обикновено се подаряват само на най-висши лица в империята — султана, великия везир, бейлербейове, паши, санджакбейове и други провинциални управители. Обаче и двамата наши благородници, които бяха изпратени, също не бяха оставени да се чудят много с какъв подарък ще бъдат удостоени. Той се състоеше в няколко лули за тютюн, чибуците на които бяха оцветени синьо, огнено и розовочервено, жълто, тъмнокафяво, пепеливо и виолетово, а също бяха обвити няколко пъти с изчукани или изтеглени метални ленти. Това, което особено увеличаваше ценността им, беше, че тежестта и името на този подарък придаваха едни мили, пъстри хубави зайчета, чрез които двете части на лулите можеха при нужда да се разглобяват и сглобяват. На това обаче не бива да се учудваме много, понеже повечето подаръци на турците са от този род: те даваха на едно-ту един букет с цветя; ту една полукопринена носна кърпа, дузина от които, пресметнато добре, струват няколко талера; ту една чанта, в която може да се носи тютюн, сирене, мляко и всякакви лакомства, каквито има. Изобщо при цялото си скъперничество турците желаят да минават за твърде щедри и искат да накарат човек да се чуди, че те толкова много се охарчват за него.

Всякога когато някой искаше да излезе от къщи да си купи нещо или иначе да поразгледа града, той вземаше за сигурност един еничар със себе си, който трябваше да съдържа напирашката тълпа. Такива стояха на стража и пред жилището на г-н посланика, за да не може да влиза вътре никой друг освен този, който имаше да върши нещо. Пред другите къщи също бяха поставени еничари, за да бъдат подръка и в случай на нужда да си послужат с тях.

На 30 юни почивахме в София и тук сменихме колите, разпределихме новите впрягове и изпратихме един куриер за Ниш с писма, едно от които беше за сераскера. Съдията на областта, или молохът, дойде със своя пет- или шестгодишен син на визита при г-н великия посланик. Те и двамата носеха на главите си по една чалма, малко по-широка от тези, които турците обикновено носят. И понеже след това идваше като отличителен белег и зеленият цвят, от това можеше да се заключи, че те са потомци на Мохамед, защото никой освен представители на този род не може да носи чалма с такъв цвят. Преди време са държали много на тези емири, или евлади резули²⁸, както те се наричат с друго име, тъй като в началото на тази империя още не е имало ни-

какво съмнение в техния произход. Понастоящем обаче тя се намира в такъв упадък и родословните линии са в такава неяснота, че в Египет има малцина магаретари и коняри, които да не претендират, че са от същия род. И ако светът просъществува още няколко века, би се стигнало дотам, че почти всички мюсюлмани ще се наричат потомци на Мохамед, както нас общо ни наричат деца на Адама. . . [Изпускат се подробности за положението на емирите в османската държава]. . . Впрочем емирите заемат всякакви служби, но при все това имат особено влечение към търговията наред с онези, които се наричат езирджи²⁹ и се издържат от купуване и продажба на роби. Към такава дейност те всички са склонни по природа, понеже чрез такава търговия се вземат и задържат християни на работа, което те считат за немалка своя заслуга. Те към нищо друго не проявяват такава склонност, както към содомитския грях, и крайно много се отдават на любов към момчета, като в това надминават дори татарите.

Сега след дългото отклонение за емирите нека се върнем пак към г-н посланика. Заварихме го в разговор с молоха за вярата, обичаите и нравите на евреите: как те са осъдили нашия спасител на смърт и са го приковали на кръст, докато самите мюсюлмани го считат за свят и съвършен човек, а също и за голям пророк, пред когото може да бъде поставен единствено само Мохамед. Като наказание за извършеното от тях престъпление те не намират вече нито постоянно местожителство, нито спирка сред народите, но скитат навсякъде без дом и водач и са изгонвани почти от всички страни. И понастоящем този лош народ за нищо друго не мисли, освен как да измами всеки човек и да присвои средствата му.

Г-н посланикът започна този разговор не по друга причина, а само за да склони турския областен съдия да помогне за полесното освобождаване и за по-малко пари на една християнска жена, за която беше научил, че е държана заключена и затворена от един евреин в неговата къща. Сетне, колкото време му оставаше свободно след изпълнение на императорските дела, г-н посланикът използваше за извършване на христоролюбиви дела, разпитваше грижливо за пленени християни и се стремеше да възвърне свободата им. Той поддържаше с големи средства хора, които трябваше да обикалят целия град и му донасяха една така невинна плячка чрез една още по-свята хитрост. И за да не насочат турците подозренията си срещу тях, а след това да ги бият жестоко и да им налагат наказания, той допускаше тези хора при себе си само през една задна врата и по една тайна стълба, а след това ги оставяше да си отидат пак оттам. Тази дейност и грижите на посланика не отидоха напразно, защото по този начин бяха освободени петима, без да бъде разкрит някой от тези доносници.

Първият от освободените беше един австриец, родом от Илс

на Дунав, който преди пет години бил насилствено обрязан от турците, но същевременно още не се е изповядал в тяхната вяра нито с уста, нито със сърце. При тези обстоятелства г-н граф фон Тирхайм също показва своето благородство и християнска любов към потиснатите. Защото, когато една пленена жена намери спасение в квартирата на г-н посланика, а шестима турци искаха да я издърпат наново назад, той с извадена гола сабя я спаси и за ръка я заведе наново в убежището ѝ. Така той възвърна свободата на нещастната жена, като същевременно утвърди международното право, което предвижда да се спазва напълно неприкосновеността на жилището на един посланик.

За софийската черква. — Сега от града да преминем към познатия ни, така да се каже, храм, който е бил изграден от основателката на самия град, както разказват местните жители, София. Нейните останки са били погребани под един от сводовете на храма, където беше поставен надгробен паметник, по средата на горния етаж, и от тях по твърдението на местните жители излиза твърде приятно ухание. Но те не могат да се видят вече, понеже са зазидани в стената. Местните жители считат, че в тях трябва да се крие нещо божествено, поради което те също почитат това тяло.

Устройството на сградата, както и нейният стил, разпределение, кораби, светилище и пр. показват, че някога тази сграда е служела на християните за техните църковни служби. Османците са прибавили само минаретата и няколко малки свода, които я обграждат. Цялата сграда е покрита с тънки рогозки или тръстика. Частта, която гледа на изток, където нашите прадеди са почитали всевишния, по недопустим начин е означен градът на архилъжливия пророк [Мохамед]. Върху пода тук-таме са разпънати овчи кожи, които са поставени да си служат с тях по-възрастните или големците, когато се молят с кръстосани един върху друг крака и лягат с цялото си тяло на земята, за да се предпазват от студената пръст или излизащите от нея изпарения. Когато празнуват някой голям празник, целият под бива покриван с персийски килими. Впоследствие аз видях такива килими в една друга голяма джамия в този град, която е изградена по нареждане на Махмуд паша и носи неговото име, също както нашите черкви носят името на светеца, на когото са посветени. Тези килими, които по желание на г-н посланика бяха разгърнати, бяха широки 6 лакътя и толкова дълги, че стигаха от единия до другия край на сградата. Служителят, който ни ги показва, ни уверяваше, че е научил от прадедите си, че тези килими са били използвани от тях още преди повече от един век и че ако се пресметне точно, сега те се използват вече 176 години. При това те не бяха особено износени и изглеждаше, че ще изтраят още по-дълго време. Тъканта им беше не само много дебела, но също и много хубава и изящна.

В едната и другата джамия имаше две катедри, от които те

произнасяха обичайните слова към народа. Едната от тях е малко по-ниска от тази, с която ежедневно си служат, и е отрупана с книги — Корана и неговите тълкувания, както и много други молитвеници. Другата беше по-висока и горната ѝ част е оформена коронообразно. До нея се изкачват по много стъпала. От нея, както и от другите, се четат заблудите на техните лъжливи пророци и догрешните им учения. Следователно тя им служи за проповеди. Освен тези катедри само в първата джамия [т. е. в „Св. София“] има една затворена с дървена решетка стая, която е с една стъпка по-висока от останалата част на сградата и е постлана с килими. Тя е предвидена за великия везир или други паши, когато идват. И в двете джамии има по една затворена стая за жените. В останалото нито в тези, нито в други джамии могат да се видят никакви украшения освен лампи, наредени в кръг под свода, които често са размесени със стъкла, позлатени кълба, щраусови яйца, странно големи мускатни орехи. Вижда се също една чешма за миење, медни светилници с восъчни свещници, гробът на Мохамед, изобразен на една дъска, както е в Мека; пътят към рая и към ада; плодното дърво, което лъжливият пророк е бил посадил и което по мнението на мнозина мюсюлмани и днес още трябва да е зелено и да вирове и пр. ... [Изпуска се пасаж, в който авторът разглежда подробно от полемична гледна точка вътрешното устройство на джамиите.]

Жителите на Горубляне³⁰ в мнозинството са християни. — След като се радвахме два дни на почивка в София, на 1 юли с. г. потеглихме за Грублян, което място е на два часа от София и е разположено на р. Искар³¹. През неговите два дървени моста ние поехме нашия път и разположихме лагера си така, че от дясната ни страна се намираше едно село, от лявата — една приятна ливада, а споменатата река ни остана отзад. Реката е средно широка, но е много по-бърза, отколкото дълбока. Една друга речичка, която обикновено върти воденицата в селото, от сухия въздух и горещите слънчеви лъчи беше така пресъхнала, че едва покриваше камъните по коритото си. По-голямата част от жителите тук са славяни по народност и изповядват славянската или православната вяра³². За да я упражняват, те се събират заедно само в своите къщи, тъй като техните обществени черквици още отдавна са били разрушени от турците. Жално става на човек да гледа с очи техните печални останки, оголени олтари и колони, а също ограбените от своите свети изображения места, които, ако можеха да говорят, несъмнено биха пожелали да се върнат на старите си места и към предишните си култови почитания. Къщите в селото са още по-малки, отколкото се срещат по други места, и са направени само от дърво, тръстика, стъбла и слама. Обаче, както се вижда, водата тук е така здравословна, както и почвата е плодородна. В нея се забелязва един вид металоносна руда, наричана талк, която съдържа мед, както твърдеше г-н Доршеус, един много осведомен в химията мъж.

Забележителностите на Витоша. — Още преди да пристигнем тук, малко от дясна страна се вижда Витоша планина³³, за която си заслужава да споменем нещо. Тя се издига на около четири часа височина. В полите ѝ се намират четири топли извора, които са много известни из тези места, а също различни села, ниви, ливади, лозя. Те са пръснати не само долу в низината, но дори горе по билото. В небето и въздуха по тази планина се срещат такива различия, че на нея могат да бъдат различени всичките четири годишни времена. Долу, където за планината се минава през една равнина, се чувствава най-голяма лятна горещина, така че земята и тревата са напълно изгорени и изсушени от слънцето. На по-високата част на планината човек усеща приятната пролет, където нарциси, теменужки и други цветя ухаят с най-приятен мирис. В още по-горните части човек се среща с плодородието на есента. Сурова зима обаче цари сред високите скали и каменните урви, където камъните са нахвърляни и така положени един върху друг, че изглежда, че това не е дело на природата, а изкуствено сътворено, за да потвърди поетичната легенда за това, как великаните пренесли планината Оса на планината Пелиос³⁴. Между скалите лежи дълбок сняг, който от зимните студове така се е стегнал и замръзнал, че дори и през най-големите летни горещини и дните на Сириуса никога не се стопява напълно. Спускащите се оттам рекички, които отчасти извираат от самата земя, отчасти се втурват с голяма сила надолу от стръмните урви, образуват мочури по високите ливади. Съседните земеделци изкарват там много хиляди коне и овце, където има колкото щат пасища. Намират се и рудници, от които се копае желязо в големи количества. От височините на планината се открива твърде хубав изглед над полята, простиращи се долу наоколо.

На 2 юли стигнахме в Йенихан или Нови хан³⁵, едно място, отдалечено на пет мили от София. Оттам на 3 с. м. през Вокерела³⁶ отидохме в Ихтиман или Илиман³⁷. Ихтиман е получил името си може би от един мир, сключен тук, понеже на немски името означава нещо като мирен съюз. Лошите пътища и ежедневно нарастващата слънчева горещина забележително пречеха на нашето пътуване, което дотук извършвахме през деня, но по-нататък през нощта. Предвид на това по обед, когато горещината беше най-силна, почивахме и, обратно, потегляхме на път към 4, към 2, към 12 ч. през нощта, дори към 10 ч. вечерта. В споменатите селища аз намерих, че джамиите, баните и чешмите са същите, както и на други места. Хановете, или обществените гостилници, бяха построени и поддържани с обществени средства. В Нови хан видях един толкова голям хан, че в него могат да престоят до 900—1000 коня или впрегнати вола. В Ихтиман имахме цял почивен ден. И тъй като повечето от нашите отидоха на лов, аз можах да проуча по-подробно облеклото на българските жени и мъже, ко-

ито съставят масата от населението на тези земи, като са разменени отчасти с мюсюлмани.

Облеклото на българските мъже. — Мъжете тук, както и расците и сърбите, носят къса вълнена дреха, в повечето случаи от син или бял шаяк, и дълги панталони от същия цвят. За тях са защити чорапите, върху които навиват парче шаяк или кожа [т. е. навуца], които след това стягат с много върви. Те им служат вместо обуца, ботуши и всичко друго. Когато ходят из мочурливи ниви или из кални пътища, те изсушават навуцата си на слънце или на огъня и после се обуват наново. Вместо шапки на главата си нахлузват калпаци от овча кожа. Косите си стрижат, като оставят само един кичур. В ръцете си носят една тояга, на която е прикрепен един подострен железен връх. С този остен си служат вместо бич, когато карат добитъка.

Облеклото на българските жени. — Българските жени не ходят като мюсюлманките със закрито лице, не носят също и шалвари. Тяхната горна дреха [т. е. сукманът] им стига до петите и има вид на риза. Освен нея през лятото те не слагат почти нищо друго. Тя е вълнена, от не особено тънко изпледена вълна, от каквата ние в нашите страни преди обикновено правехме торби, но са обшити с много шевици и цветове, та изглеждат съвсем пъстри и шарени. Върху нея поставят колан, изплетен чудесно от камилска вълна или вълна. Украсата на тези жени се състои от тежки сребърни или позлатени обеци и също такива пръстени, миди, разноцветни стъкълца, картинки, цветя и всякакви стари монети. С тях те украсяват главата, шията, косите, пръстите и гърдите си. С тях те се гордеят повече, отколкото Савската царица или Антониевата Клеопатра с всички техни богатства.

Облеклото на момите. — Българките, докато са още моми, излизат малко навън и не се показват твърде много пред погледите. Те сплитат косите си и ги пускат зад рамената надолу. Щом обаче се омъжат, те връзват косите си нагоре. Мнозина от тях носят една необикновено голяма шапка, която се издига почти един лакът високо над главата, а краищата ѝ увисват край раменете надолу. Тя се различава по форма от нашите шапки, тъй като горната ѝ част или тази, която гледа към небето, е по-широка и като че ли старателно е направена повече да улавя дъжда и слънцето, отколкото да предпазва от тях.

Когато някой поиска да се ожени за дъщерята на някого, той я купува за пари от родителите ѝ, като се пазари колкото се може по-точно. След това тези пари отиват изцяло за зестра на булката. През първата година след сватбата тя ги носи на тялото си като особена украса. Към това тя прибавя и всичко, каквото спечели или с каквото бъде дарена, и с него така се натоварва, както магаре с чували на воденица. Те считат, че колкото повече такива монети окачат на тялото си, толкова по-хубави изглеждат и толкова по-високо положение имат. Годеницата бива довеждана при младоженеца от своите приятели и роднини, част от които

плачат из пътя, други пеят, трета част носят в ръце сватбената борина, четвърта част сплитат косите на годеницата, пета част наново ги разпускат и така, докато стигнат до дома на младоженеца. Там тя в течение на 14 дни остава забулена, през което време, ако съпругът пожелае да изпълни съпружеския си дълг, това нещо му се позволява само в определено време, а не всякога, когато му хрумне. При все това булката все още не сменя булото от лицето си, докато не изтече определеното време, и чак след това го разкрива наново. След това с мъжа си поемат домашната работа най-прилежно. И така, след като разгледахме достатъчно носията и обичаите на българските жени, нека да се върнем обратно в нашия лагер.

Там още същия ден ни сполетя голямо нещастие от една неочаквано появила се буря. Защото, макар че през целия ден небето беше ясно, привечер изведнъж се вдигна страшна буря, изпълнена с толкова чести гръмотевици, светкавици и дъжд, че човек можеше да помисли, че светът загива и настъпва часът на страшния съд. Повечето палатки бяха откъснати от земята и бяха понесени във въздуха из лагера. Вятърът вдигаше на един шапката, на други перуката, на трети пантофите, на четвърти нещо друго. И това, което най-много ни учуди, беше, че тежко натоварени коли бяха премествани от вятъра и съборени в един окоп, откъдето не можеха вече да излязат. Святкаше така силно, че човек можеше на светкавиците да чете като на дневна светлина. Изглеждаше, че поройният дъжд, който непрекъснато валеше и който заля нивите, подготвя един втори потоп или нещо още по-страшно — пропадане на небето. Планините твърде малко ни защищаваха от вятъра, който също като че ли от някаква огромна тръба с още по-голяма сила връхлиташе срещу нас. Но както рядко едно нещастие не идва само, така стана и тук, където не стига, че ние бяхме достатъчно терзани от вятъра и водата, но и огънят пожела на стовари върху нас своята ярост. За това му дадох възможност немарливостта или по-скоро необмислените постъпки на нашите каруцари. Те поискали да накладат огън под тенджерите си, закачили ги на левките на каруците, за да си сготвят нещо за ядене, или пък чисто и просто решили през нощта да се посгреят малко на огъня. Но след като бурята ги прогонила оттам, пламъкът обхванал междувременно колите и преди всичко тази, в която бяха опаковани императорските подаръци, предназначени за Константинопол. И ако особената бдителност на г-н фон Ветщайн не беше сторила най-доброто, ние може би щяхме да понесем неописуеми загуби. Щом забелязал, че огънят се увеличава повече от обикновено, той си представил най-лошото, веднага изскочил само по риза от палатката, хвърлил се с цялото си тяло на земята и започнал с ръце и крака да гаси. Така той за щастие успял да отклони тази голяма опасност.

На 5 юли спряхме на една миля и половина от Баня³⁸ в една равнина до Марица³⁹. Там имаше още една рекичка, чие-

то име не можах да науча, макар че чрез преводача питах за това. Те също не знаеха да кажат друго име, освен че това е една рекичка. Ние оставихме гр. Самоков⁴⁰ да лежи пред нас в планините, него не можахме да видим. Зад нас се намираше едно село, което на тукашния език наричат Птиче село⁴¹. Предполагам, че го наричат така, понеже тук се срещат един вид дървета [трепетлики — б. н.], които са почти еднакви с нашите тополи и листата на които постоянно се движат. Поради това птиците не желаят нито да кацнат, нито да гнездят на тях. От дясна страна ни оставаха върховете на планината Родопи, която още беше покрита със сняг. Местните жители я наричат Рила⁴². От нея извира р. Марица, както за това свидетелствуват Овидий и Плиний. От лявата ни страна се виждаха онези планини, които разделят България и Тракия и се простират между София и Пловдив до Хемус планина. Казват, че те започвали от кралство Сърбия недалеч от Ражан и Суманцио(?) и продължават напред през различни земи, докато стигнат Тракия и оттам до Черно море. Турците наричат Тракия Румили, а населението — Романия. Това се прави несъмнено заради това, че император Константин наредил да прехвърлят хора от стария Лациум във Византия, та с това по-добре да увери потомците, че Новият Рим, или Константинопол, е еднакъв със стария, ако не и по-голям. Но преди да се спуснем в споменатата равнина, ние разгледахме толкова известната Портата на император Траян.

Траянови врата. — Тя се намира в планините отляво, но ужасни урви и много дълбоки пропасти едва позволяват да се достигне до нея. Поради това ние оставихме колите и багажите да продължат по друг път, а нашите коне ни послужиха да задоволим любопитството си и да видим непосредствено с очи онова, за което бяхме чели толкова неща в книгите на толкова автори. Това съоръжение е далеч не толкова значително, колкото всеобщата мълва би желала да го изкара. Целият строеж се състои в това, че са издигнати една до друга две каменни колони, които горе са свързани с един свод, като по такъв начин очертават фигура на една голяма празна врата. Тя е била построена от император Траян в памет на водената от него войска из тези обширни земи. Понеже той насочил силите на империята да разгроми траките и германците и да ги подчини на своята власт, той трябвало да прокара из тези места един път, какъвто преди не е имало. Портата е изградена отчасти от дялани камъни, отчасти от тухли, които са много по-широки и здрави от онези, с които ние днес си служим. Поради продължителността и промените на времето Портата е заплашена на много места от разрушение, особено поради това, че е изложена на силното въздействие на ветровете и дъждовете. И както ме увери г-н фон Дирлинг, който с великото посолство, водено от граф фон Етинген⁴³, е бил веднъж вече тук, а сега при настоящия посланик е секретар, портата от онова време насетне забележимо се е разпаднала.

Тази порта е подхвърлена на още едно нещастие, което се състои в следното: Мнозина, които се представят за любители на милата античност, откъртват със сила камъни от нея, за да ги занесат със себе си в родината си и да ги поставят в своите научни кабинети или художествени сбирки като свято олицетворение на богинята Атина Палада и на спасените от пожара на Троя домашни божества. Аз трябваше немалко да се смея и на онези хора от нашата мисия, които желяеха да не изглеждат неучени и неспособни за обожатели на подобна лъжлива античност, но, както отбелязах, събираха такива камъни и пълнеха с тях чантите си до подуване. Защо тези мили хора не изкъртваха по-добре камъни от скалите наблизко, които несъмнено са по-стари от тази порта, и да ги влачат със себе си? Към тези каменни паметници показваше необичайна грижа и един много любознателен духовник от известен орден, за когото човек не може да говори без предпазливост, ако не иска да си навлече ненавистта му, защото той заслужено си е спечелил славата на ученост. Защото покъсно, когато някой изхвърляше такива камъни като ненужен товар, той ги вземаше с особено уважение и радост ги затваряше в сандъчетата си. Той не се съмняваше, че ученият свят ще му признае изключителната заслуга, че е спасил подобни ценности от очевидно загиване. Намери се и един от моите сънародници, иначе човек разбран и услужлив, който при завръщането си бе изпратил едно доста голямо количество от това Траяново съкровище на един от своите най-доверени приятели, който по някакви, неизвестни на мене причини не можа да участва в пътуването. Това бе сторено с твърдото съзнание, че той не би могъл да изрази чувствата си на преданост към своя приятел, освен като го дари богато с това, което е считал за най-скъпоценно от всички свои редки неща. И ако след това се намери някой, който не е взел със себе си такива камъни и поради това може да бъде считан за пренебрегващ античността, него бих посъветвал с най-добри намерения, ако не иска другаде да изпадне в подобни грехове, за изкупването на които не биха стигнали камъните на целия Лацциум и Гърция, веднага след завръщането си във Виена той да отиде на Каленберг⁴⁴ и оттам да занесе въкщи толкова голям камък, какъвто прецени, че ще бъде достатъчен, за да го разпреди между приятелите си. Това сигурно ще има същото въздействие, каквото биха имали Траяновите камъни, като при това той ще утвърди името си на един ценител и познавач на античността. В такъв случай този човек би заслужил двойна похвала: първо, че е съумял така изкусно да разкрие глупостта на другите, и, второ, че по такъв начин не е отмъкнал истинските старинни паметници, които все повече и повече са осакатявани от безполезната любознателност на другите и са заплашени да се ускори крайно тяхното пълно разрушаване. Защото, докъдето са стигнали тези нахални ръце, този рядък паметник [Траяновите врата — б. н.] е осакатяван от тях и почти съвсем е издълбан. Сводът и без това вече

съвсем се е разпукал и няма да бъде чудно, ако в непродължително време се срути и превърне на купчина.

В лявата колона, гледано според тамошния път, по който ние отивахме натам, може да се види долу зазидан един голям камък от бял мрамор, но не полиран по сегашния начин, върху който лежи едно синьо оцветено четвъртито блокче, на което бяха издълбани няколко латински думи. Те обаче не можеха вече да бъдат разчетени поради това, че бяха замазани отгоре с варова мазилка, а също понеже една част е закрита в стената, а буквите на останалата отвън част са измити от многото дъждове. От обстоятелството, че надписът е обърнат нагоре или към небето, някои желаят да мислят, че този именно камък не е принадлежал към самото укрепително съоръжение, но е донесен отнякъде и е поставен в тази порта, а може би и затова надписът е бил заличен. Пътниците обаче са го отбелязвали като паметник на тяхното някогашно присъствие на това място, ала дъждовете, снеговете и продължителността на времето наново са го изтрили. Ако ми се позволи аз да изложа моето мнение, то хрумва ми мисълта, че между прочем тъкмо по тази причина, че надписът гледа към небето и половината му част е зазидана с вар, това ще да е бил един стар надпис, та когато по-късно портата се разпадне, потомците да знаят кой я е построил и какъв е бил поводът за това. Древните хора са имали твърде често такава практика, за което свидетелствуват техните разрушени гробници, саркофази, храмове и други създадени от тях паметници. При това преди тяхното разрушаване човек не може да забележи това, което после се наблюдава. Същото може да се забележи и до ден днешен при големите забележителни сгради.

Железни рудници. — В планините, през които трябваше да минем за споменатата порта, се копае и се обработва много желязо. При завръщането си в обратния път срещнахме много коли, натоварени с желязо. Тъкмо там се натъкнахме на един топъл извор, водата на който така силно блика и кипи, като че ли е стояла няколко часа на огън, така че човек би могъл в нея да си свари яйца или други леки ястия. Долу в планината недалеч от нашия лагер се намираше пак една стара порутена черква, в която гарвани и гургулици бяха направили гнездата си. Дъждовната вода проникваше в нея от всички страни, а и тя нямаше вече никакъв покрив. По стените ѝ вече растеше трева, а дървета и храсти поглеждаха през прозорците навън. Прочее твърде жално беше да се гледа как опустошенията на варварите са я превърнали в обиталище на птиците, а някога преди тя е била дом на всевишния.

На 6 юли продължихме пътя си през високите зеещи каменни урви, през които Марица се провираше със силен шум, и през Ябровиц⁴⁵, Къзкьой⁴⁶ за Саранбей. Това селище лежи също сред планините и там пристигнахме доста рано. Името Къзкьой означава нещо като Момино село и то е получило името си вероятно

от многото жени, каквито никъде не срещнахме повече оттук. При Саранбей видяхме голям брой бели рибари и неописуемо количество лястовички, които затъмняха небето, където летяха, макар че в този час времето беше съвсем ясно. В равнината към Саранбей има една рекичка, която се влива в Марица и е пълна с раци.

Пътищата, пълни с разбойници. — Вчера нашите еничари ни напомниха, че никой не трябва да се отклонява от обичайния главен път и още по-малко да върви из пътя сам, защото из тези места се срещат твърде много пътни разбойници и убийци, които при нужда нападат пътниците и им нанасят щети по различни хитри начини, когато те не пътуват заедно, придружавани от въоръжен конвой, и не им се противопоставят с оръжие в ръце. По тази причина на различни места спахните стояха на стража, за да бъдем ние по-сигурни и в случай на беда да ни се притекат на помощ.

През този ден ние за пръв път стъпихме в Тракия, тъй като досега трябваше да се влачим все из българските планини. Обаче, след като сега вече ги изминахме, напред чак до Константинопол ще имаме равен път. Но преди да оставим напълно тези земи, нека малко да проучим с какво се прехранват жителите на България и Сърбия и с какви даждия и повинности са обвързани към Портата.

Положението на населението в Сърбия и България. — Повечето от техните жители, както и другите из цялата империя, са задължени и обвързани с клетва всякога да следват войската, когато нуждата и държавната полза изискват това. От това задължение не се изключват дори юношите и децата, но се освобождават от него само престарели хора или тези, които имат някаква телесна повреда или пък иначе нямат достатъчно сили. Същевременно в мирно време, докато стоят по домовете си, им се позволява да се занимават с търговия и така мнозина от тях се изхранват от нея. Селяните и земеделците плащат на Портата годишно по 10 имперски талера, срещу което те после могат свободно да садят, сеят, копаят и да извършват всякакви други работи, каквито си пожелаят. Онзи, който има два впрегнати вола или коня, трябва да използва единия от тях шест месеца за работа на султана, което време те обикновено пресмятат от Великден до Архангеловден, рядко по-дълго. Причината за това е, че по това време турската армия се намира на бойното поле срещу неприятелите и нейното престояване на лагер не може да продължава по-дълго лесно, а нейните войници, събрани от всички народности, през зимата трябва да се връщат наново в различни места за презимуване. За това именно време от полето на селяните не се заплаща нищо и те са застъпени за работата на самите себе си и на добитка. Селските войници на султана изискват, те трябва да правят друга, без техните началници да ги изпращат, а войниците нито да влизат в ежби помежду си, както често

става у нас с висшите провинциални управители за голяма вреда на общото дело. Голяма част от колите, които ни докараха от Ниш, намиращ се в Сърбия, до София в България, бяха дошли от Тракия, недалеч от Черно море, откъдето бяха докарали в Ниш продоволствие, военни материали и други съоръжения.

На 7 с. м. продължихме пътуването си няколко часа из една равнина по течението на Марица и пристигнахме в Пазарджик⁴⁸, един голям град. По пътя нататък трябваше няколко пъти да преминаваме Марица, като в повечето случаи тя ни оставаше от лявата страна. Реката дотук все още може да се преминава, макар че няколко малки реки се вливат в нея. Тя става друга, когато от водите на снеговете и дъждовете придойде и излезе от коритото си. Тогава, за да се премине на другия бряг, са нужни мост или салове. Реката Хеброс тече край споменатия град, който е едно приятно разположено място. Над реката е построен дървен мост, върху който според местния обичай са поставени много изрязани от дърво турски чалми, с които са означени съставните части на моста. Освен Марица почти през целия град тече една друга река, която накрай се влива пак в нея. Сградите тук по устройство, големина и красота стоят далеч по-високо от тези в Ниш, София и всички други места. Техните стрехи или покрити веранди са изнесени толкова напред, че човек би могъл доста удобно да живее в тях, стига само да бъдат издигнати стени и да бъдат закрити от страни. Тук има много бани и улиците са по-широки и по-чисти, отколкото в други такива градове. Тук се върти голяма търговия, която носи големи печалби на града, който е благодетелствуван от това, че се намира почти в средата на царството. Поради това всяка стока може лесно да бъде купена или доставена.

Тук има хан, който е изграден само от дялани камъни с големи разходи и е предназначен да служи на нуждаещите се от подслон. В неговия двор се намира една чешма, която отвътре е украсена с много украшения, а отвън е покрита с оловна тенекия. От нея постоянно шурти вода, която после се стича под чешмата. Там могат да бъдат напоени едновременно 50 коня. На влизане в града недалеч от първия мост видях един приют, построен в помощ на бедните. Не си спомням да съм виждал подобен на друго място из цялата Османска империя, макар че мюсюлманите надминават всички други народи по милосърдие и любов към ближния. В техните гробища се виждат огромно количество надгробни камъни, тъй като мюсюлманите имат навик за всеки умрял да правят отделен гроб, та да не би единият мъртвец да пречи на другия в борбата, която те според тяхната вяра водят със злия дух след смъртта си, ако в един гроб трябва да лежи повече от един умрял. Оттук идва това, че техните гробища заемат по-голямо пространство от самия град. И наистина човек би могъл да издигне от камъните, които се намират там, един по-голям град от намиращия се до него дървен град. Тези надгробни камъни са два вида: едните са обли, другите плоски и тънки. На тези по-

следните частта, която се издига над земята, е много по-широка от долната, така че имат вид на обърната пирамида. Облите обаче отгоре са украсени с чалми...

На 8 с. м. имахме престой в Пазарджик, за да си отпочинем малко и за да подготвим по-добре телата си за останалото пътуване. Жителите на града веднага донесоха цветя, плодове, мекици, баници, различни торти и един особен съд с питие, който отгоре беше твърде интересно обрасъл с трева и бодлички, та съдържащото се в него питие да остава по-хладно. С него те черпеха в знак на приятелство и уважение към г-н великия посланик.

По това време посланикът научи, че в този град държат много пленени християни. Заради това той положи всякакви старания, за да ги освободи. Примерът му подтикна благородниците от първи и втори ранг да съберат пари помежду си и да откупят с тях няколко пленници. По такъв начин в този не особено голям град бяха избавени четирима души. Един от тях можа да почувствува особено това избавление, защото той беше подложен на такова тежко и позорно робство, че не само през деня влачеше 28-фундови вериги и с тях ходеше на работа, но и през нощта, когато лягаше да спи, трябваше да стои окован. На 9 с. м. през нощта, след като изпратихме напред колите и багажите си, ние също потеглихме съвсем рано и още в същия предиобед пристигнахме във Филипопол.

Чумна епидемия, върлуваща във Филипопол. — Този град видяхме само като минахме край него, защото в него върлуваше чума, която отнасяше много хора. Ние спряхме недалеч от града. Когато преминахме край необикновено голямото гробище откъм страната на Адрианопол, видяхме много гробове край пътя, които бяха покрити още с прясна пръст, от което лесно можеше да се съди за силата на тази епидемия. На нас ни беше забранено никой да не излиза от лагера в града или да донася оттам със себе си нещо, за да не поставя в опасност цялата мисия. Иначе не можеше да има съмнение, че ние ще можем да намерим там нещо много забележително, с което са запечатани за потомството големите победи на могъщия Филип, бащата на Александър Велики.

Разположение и план на Филипопол. — Бусбек в своите „Турски писма“, I⁹, съобщава, че този град е разположен на единия от намиращите се тук три хълма. Това първоначално ми се видя да не е така и приех, че градът е построен върху трите хълма. Впоследствие обаче установих друго и че съм се бил заблудил от няколко отделни сгради, които се намираха по склоновете на тези хълмове. Аз промених мнението си, когато с един далекоглед наблюдавах малко по-точно разположението на града. Аз забелязах, че той е разположен върху две бърда, които обаче са части от една-единствена планина, също, че някога едното и другото са били опасани с крепостни стени, които сега на много места са се разпаднали. Освен това аз намерих четири хълма там, където Бусбек желае да види само три. Също така аз не мога да

подкрепя неговите мисли, че могилите, които се срещат в тази област, са паметници на станалите в тези поля битки и че в тях лежат погребани убитите, защото из всички страни на султана, през които преминахме, се виждат такива могили. Между тях имаше и такива, които бяха натрупани в по-ново време. При обстояйно разпитване за тях ми разказаха, че те сочат на един обичай от старо време — именно да бъдат струпвани на определени места, та войските по време на война да знаят кой път да следват. На една от височините, върху които е разположен градът, се вижда една четвъртита кула, която преди е служела за защита на града вместо крепост. За да бъде тя по-сигурна срещу вражески нападения, около нея там няма построени други сгради или има съвсем малко. Османците сега я използват за стражева кула и на нея са поставили часовник. Край полите на първото възвишение тече Марица, която с течението си отделя истинския град от долното предградие. И двете тези части са съединени пак с един мост, по който се минава от единия в другия град. Ние минахме само през последната част на предградието, което се намира на отсатъшната страна, и разположихме на повече от 100 крачки от него лагера си. На останалите две височини, които се издигат край Марица, не се виждат никакви сгради. На връщане за това ни разказа един неаполитанец, който дълги години е бил пленник тук, че местните люде слушали от своите прадеди, че по времето на Филип Велики всички тези четири хълма са били заобиколени с крепостни стени. Но аз мисля, че на това не може да се вярва, защото липсват и най-малки останки от такива стени.

Този град е голям колкото София, къщите му са изградени също като тамошните, а и уличките са също такива. От него се отличава само по своето положение. При влизане в града бие на очи една кула, изградена от дялани камъни и тухли, както и един хан, или обществена гостилница, който беше много повреден от неотдавнашна буря. От шурма на вятъра плочите и оловото от покрива отчасти бяха отнесени, отчасти развалени и иначе, така че дъждът можеше да влиза изцяло вътре. Тук при нашето пристигане пропуснаха да ни поздравят с обичайните оръдейни залпове, защото не бяха снабдени с такива груби оръдия. Въпреки това гарнизонът ни посрещна и придружи г-н посланика до лагера.

Област на ориза. — В тази област расте ориз почти така, както у нас житото. При все това той изисква по-тлъста почва, заради което те често заливат нивите, за да станат по-плодородни и посетите семена да се вкоренят по-добре. При липса на вода събират такава в трапове и блата, та в случай на нужда оттам да бъде докарана в нивите. В тази равнина се срещат толкова много и толкова големи такива трапища, че те стигат надалеч на няколко часа разстояние. Нивите са разделени на лехи като градина. На тях расте повече ориз, отколкото се консумира в цяла Турция. Оттук нататък Марица започва да става корабплава-

телна. Видяхме салове и други плавателни съдове, натоварени с жито и желязо, да отиват по реката надолу за Адрианопол.

На 10 с. м. получихме други коне за езда и впрягане и поехме пътя първо край Марица, после през една обрасла с тръстика и метличина ливада, която прекосихме с ловуване, и след това се установихме зад Станимашка река⁵⁰. Там се намира едно селище със същото име, което ние видяхме само през дърветата да лежи вдясно. Тази река, която извира от планината Рупора⁵¹, е твърде бърза и когато ваят дъждове или се топят снеговете в скалите, тя влачи всичко надолу. Ето защо направените там мостове често трябва да бъдат поправяни. Когато пътувахме по нея, можахме с очи да видим следите от тъжните руини, които тя причинява. Нивите наоколо още се виждаха, потънали във вода, а един каменен мост се представяше в развалини, като сводът, на който той е стоял, още поглеждаше от водата.

Православен манастир. — На върха на планината, от която извираше тази река, се намира един православен манастир⁵². В него има доста голям брой православни монаси, които са свикнали да живеят само с корени и плодове. От това разбрах, че преди време там не е имало достатъчно вода, за да утоляват жаждата си. Впоследствие обаче там се оказала иконата на преблажената Дева Мария, без някой да знае как била донесена на това място. От този момент насетне тук имали в изобилие най-хубава вода.

Светата простота на селяните. — Селяните, които живеят в околността, имат обичай винаги когато пожелаят, да вземат светото причастие, не само да се измиват с водата, от която трябва да се приготви то, но и преди използването ѝ да пият от нея до насита. И не трябва много да ни учудва тази мила простота, при която те допускат голям грях, тъй като нарушават това благоговейно и дори свято дело. За това обаче, както е известно, трябва да бъдат укорявани далеч повече гръцките попове или монаси, защото тяхната ученост или не се простира толкова далеч, че да разберат какво се осъществява при такива свещени тайнства, или ако разбират, гледат през пръсти на толкова голямото нарушение на каноните и не наказват надлежно селяните за тяхното провинение в една такава глупава простотия. Аз бях решил да отида там с неколцина от благородниците и с г-н прелата на г-н посланика, за да видим с очите си онова, за което досега бяхме само слушали. Обаче очевидната опасност, на която всички ние сякахме да се изложим, ни накара да се откажем от намерението си.

Селянин от заразените от чумата места дойде при посланика. — Тъкмо по това време от споменатата област дойде един селянин, който беше подтикван от своята любознателност да види г-н великия посланик и да му засвидетелствува своята селска почит. Когато г-н посланикът го попита дали в селото, откъдето той идва, върлува още чумата, селянинът отговори, че турците оставали необезпокоявани от нея, но че тя връхлетяла тъкмо

срещу бедните селяни, които често били помитани от нея. Все пак твърде малцина очаквали безпомощно да им дойде редът, но се спасявали от болестта с бягство. Сигурно това бедствие не ще се размине безнаказано за добрите хора в Германия или в другите добре устроени държави. Защото, когато те преминават границата тук при такава голяма опасност от епидемия, без да се придържат към обичайната карантина, без съмнение те си навличат голяма беда на главата.

Един роб избяга при посланика и беше освободен. — След това дойде един роб, който беше работил при един еврей. Последният често му обещавал да го освободи, но никога не удържал обещанието си. Робът избяга при нас и беше щастлив, че при нас с готовност получи това, към което с толкова стракове се беше стремял. В бързината обаче той беше взел и магарето на господаря си. От страх да не би, когато го пусне, то да си отиде и така да го издаде и наново да го заловят, а също да не бъде извършена несправедливост по отношение на господаря, това товарно животно беше изпратено наново назад, а на роба беше потвърдена свободата.

Хубава порода кучета. — Останалата част от пътя до Константинопол представляваше почти един непрекъснат лов, защото оттук нататък имахме все равен път. Нашите султански водачи залягаха твърде много да направят пътуването на г-н посланика по-приятно. Поради това те не само ни превеждаха през такива места, в които предполагаха, че ще има повече дивеч, но му доставяха и най-бързи кучета от добра порода, които го слушаха твърде много. Всяко едно от тях само при едно спускане донасяше три-четири заека. Аз видях едно от тези кучета, което не искаше да изпусне и шестия заек, поради което до такава степен се измори, че трябваше да го докарат на една кола и да го взят със себе си. Тези кучета толкова превъзхождаха нашите по бързина, колкото и по чевръстост при донасяне на дивеча, щом веднъж го вдигнат. При тичане тези кучета винаги се снишаваха ниско, така че изглеждаше, като че ли с глава и корем докосват земята. За разлика от нашите, които наострят уши, тези оставят ушите си отпуснати надолу. Иначе по външност те приличат на нашите, имат меча рунтава опашка, дългокраки, тънки и остроглави са.

*Папазли*⁵³. — На 11 с. м. се придържахме към предишния път и продължихме по течението на Марица от лявата ѝ страна. Накрай пристигнахме в Папазли, където пренощува предишното посолство. Ние обаче преминахме по-нататък докъм Халил ага чешма (което на нашия език означава извора на Али ага) и до една ливада, която поради многото извори, половината от които бил наредил да изкопаят същият този ага, носи неговото име. Там, на 3/4 час път от Марица, ние се насочихме надясно. По пътя ни срещаша много коли, с които понякога цели семейства заедно с целия си багаж и покъщнина отиваха някъде другаде. Те или

търсеха по-удобни места за своите домакинства, или пък искаха да се спасят от върлуващата безжалостно чума. Тези коли ми напомняха не за друго, а за колите за кокошки на нашите немски селяни, с които те караха на пазара своите птици. Защото тези коли имат нисък покрив, лежат изцяло върху осите и са снабдени като немските с решетки. Отвън те са изписани с бои, а отвътре са настлани с възглавници, върху които те седят като кокошки върху яйца. Когато са натоварени, тези коли са теглени от един, два или повече чифтове коне. На други коли обаче са впрегнати волове. Край Папазли текат две рекички, всяка от които се влива в Марица и след това приема нейното име.

На 12 юли през Каяли⁵⁴ и Куручешма⁵⁵ още преди обед стигнахме в Семисче⁵⁶. По този път видяхме много чешми, а също и р. Банска, която течеше край тях. Но преди още да пристигнем там, пашата, или управителят на Хасково, се яви при г-н посланика, за да го придружи из своята област в знак на уважение. През това време той винаги яздеше от дясната му страна. Този паша е нещо като генерал квартир-майстер и когато султанът потегли на поход, той бива изпращан винаги напред с първата конска опашка, за да я забие на мястото, където трябва да бъде устроен султанският лагер. Този паша дойде да посрещне г-н посланика на 3 часа разстояние и не го напусна, докато той не влезе в палатката си. Следващият ден ни беше за почивка. Но и през деня след това по заповед на великия везир пашата придружи г-н посланика пак 6 часа докъм границите на своята област. И понеже той научи, че посланикът е любител на лова, му подари чрез нашия водач, сина на Мехмед ага, една чудесна хрътка от порода бегачи, която съвсем сама можеше да донесе набързо няколко заека. През тези дни ушите ни бяха наново измъчвани от една турска музика поради присъствието на пашата, която той водеше обикновено навсякъде със себе си. Тя се състоеше от мощни инструменти и свирки, както и от някакви обли дървени, не особено високи, обвити в кожа обръчи, на които на различни места бяха закачени дребни обли плочки, а в средата им само няколко такива. Когато човек ги разклати, те издават звук като цимбалите и звънциите⁵⁷. Освен това идват още пет големи тъпана и два малки барабана, които само понякога са покрити с парче кожа. Тъпаните обаче се бият постоянно в горната част с едната ръка с един кияк, който в единия си край е оформен като малка готварска лъжица. В долната си част тъпанът само от време на време бива докосван с една малка пръчица, та този звук да се различава от първия.

На 13 юли г-н великият посланик, придружаван от неколцина благородници и своите придворни служители, посети пашата, който се беше разположил на стан край р. Банска. Той бе посрещнат от чаушите или куриерите на пашата в бели униформи заедно с неговите тръбачи, пажове, придворни служители и роби, които го приеха и след това вървяха в стегнат строй напред. От

другата страна на реката посланикът беше приет от Мехмед ага, нашия водач, а при входа на палатката, която беше постлана с бели и червени килими, както и жълти постилки — от самия паша. Там между пашата и Мехмед ага се виждаше един стол, поставен за г-н посланика, около който те заедно с нашите благородници налягаха на софата. Оттам пашата черпеше с най-голяма учтивост и веднага бяха доставени сладки плодове, кафе, розова вода и скъпи кожи, които бяха положени в кръг наоколо. Понеже Негова светлост разбра, че няколко дни пашата се е чувствувал зле, му предложи своя личен лекар. Пашата благодари най-учтиво на това предложение и даде да се разбере, че сега вече не се нуждае от лекар, понеже се чувствува по-добре. Вместо това той поиска твърде настойчиво Негова светлост да се застъпи пред Портата за него и за един член на неговото семейство. Посланикът благосклонно обеща това и сетне почтено удържа на думата си. Благодарение на ходатайството на посланика по нареждане на султана не след дълго пашата беше освободен от това място и бе назначен да управлява една друга, по-голяма област. Накрай той покани г-н посланика на другия ден на лов и пожела да го заведе в една приятна местност, където можеха да изпробват бързината на кучетата си. В замяна на това Негова светлост му предложи колата си да закара и двамата и съгласно дадената си дума те се завърнаха пак в стана и в палатката. След обед, както често се случваше и друг път, при г-н посланика дойде Мехмед ага и понеже той беше твърде начетен в своето [мохамеданското] учение, те често се впускаха в разговор за своите религии. Това обаче можеше да става само съвсем тайно, защото иначе, ако станеше известно, той можеше да загуби главата си. . . [Изпускаме дългия спор между двамата по богословски и други въпроси — бел. н.]

На 14 с. м., след като тежко натоварените коли заминаха през нощта напред, ние продължихме пътя си и този ден изминахме 8 часа. Още преди изгрев слънце г-н посланикът изпрати хофмаршала си и неколцина благородници втори ранг и придворни да поканят пашата. Скоро след това той се яви с хората си, качи се на каляската и продължи пътя с нас. Посланикът седна от дясна страна, от лява — пашата, а преводачът Тайлс — на среща им. Нашите тромпетисти вървяха напред, следвани от музикантите на пашата, които надуваха непрекъснато инструментите си. Чаушите издаваха обичайните си викове и често ги повтаряха, особено когато преминавахме край някое селище, та селяните да разберат, че минава пашата или друга важна личност. С такова забавление сутринта стигнахме до Узунджова⁵⁸, а към обед — до Харманли. При тези две места се виждат един чудесен хан и джамия, които са построени само от четвъртити камъни, а крилата, сводовете, стълбищата, портиците, всички са покрити с оловна тенекия. Ние разположихме лагера си в една не особено голяма равнина на половин час от Харманли, и то

така, че село Сврика⁵⁹, което беше разположено сред две планини, ни остана отъясно, а Марица — отляво. Тази река е малко отдалечена от Харманли, така че тя може да се види само от планината. Почти край нея насреща тече р. Олудере⁶⁰, върху която е направен един мост, снабден с една стълба. По нея човек може да се изкачи от водата нагоре до свода. През този ден малко се занимавахме с лов и поради непригодността на селищата не можахме да се заемем с това.

На 15 с. м. минахме р. Хепипче, на която се намира малко селце със същото име⁶¹, но няма нито хан, нито чешма или черква. Оттам продължихме пътя си за Мустафа паша кюпри или, както други го наричат, Чуприкюприси⁶². Това селище е наречено така по името на Мустафа паша, който тук е построил изключително хубав мост⁶³, подобен на който не ще се намери лесно в Германия и цяла Европа. Този мост се състои от 20 свода, които всички са изградени от много големи четвъртити камъни, с каквито е постлан и пътят надалеч оттатък и отсам моста. По средата на моста е издигнато нещо, което прилича на нашите олтари и е покрито с мраморна плоча. На нея са издълбани арабски букви, в които се посочва името на онзи, който е наредил да бъде построен мостът, заедно с обстоятелствата, при които това станало. За неговото построяване е била изразходвана огромна сума — 400 кесии, или 200 000 имперски талера. Местните хора разказват, че когато строежът бил завършен напълно, султанът предложил на Мустафа да му даде толкова пари, колкото струвал мостът, ако пашата се съгласи да му го продаде. Пашата измолвил един ден да си помисли и още същата нощ погълнал отрова, за да не може против волята си да го продаде на султана. При това той се надявал, че с тази постъпка ще си създаде вечно име и признателност в душите на потомците. Когато научил за това, султанът обсипал с хиляди проклетия онзи, който пръв премине по този мост. Така той смятал да попречи славата на моста да остане, при положение че никой вече няма да се ползува от него. По такъв начин султанът се опитал да попречи на масовото преминаване по моста, което трябвало да намали достойнството и блясъка на делото сред потомците. С всички тези заплахи обаче той не могъл да попречи на бащата на пашата пръв да премине по моста.

Същия ден хасковският паша пое обратно своя път, сбогува се с г-н посланика и му подари един хубав кон и два добре дресирани сокола. Невъзможно е да си представи човек колко се забавляват турците с тези грабливи птици. С тях те често сетне се стремяха да развличат и г-н посланика, като това ставаше по следния начин: Неколцина се качваха на коне и държаха здраво тези птици, а не ги оставяха да стоят свободно, кацнали върху тях, какъвто е обичаят у нас; щом изхвъркнеш някоя чучулига или пьдпьдък и дойдеше толкова близо, че соколът да го види, те го хвърляха колкото може по-силно след плячката. Той сграбчва

птицата не веднага при първото спускане и ако това не стане, този път той излита свободно. Обаче повечето от тях са така обучени, че рядко птицата може да им убегне.

По същото време г-н посланикът изпрати г-н Даниел Ламперт Хулин, един много опитен и прославен свой личен лекар, с един преводач на име Готшалк в град Адрианопол. Те трябваше да се осведомят по-добре за въздуха и за върлуващата там болест, та ако тя там все още масово се шири, мисията да отмени града или да го премине бързо. Защото при едно спиране никой от неговите хора не трябваше да се зарази и така да постави в опасност цялата мисия. На 16 с. м. имахме наново почивен ден, но някак, вместо да почиват, предпочетоха да отидат на лов.

На 17 с. м. преминахме споменатия прочут мост и оставихме Марица от дясната си страна, която досега ни беше все от лявата страна. На половината път преминахме далеч покрай селото Хирменте⁶⁴ отвъд реката, което е разположено на една планина и като че ли виси на скалите. Накрай там ние на два часа от Адрианопол се установихме. Тук изпратеният преди два дни лекар Хулин се завърна при нас и разказа, че в града върлува епидемия и че там по болните се срещат подутини, мехури и много други белези на болестта, но че въздухът все още не е инфектиран. Числото на умрелите дневно не стига повече от 3—4 души, и то само сред простите люде, които измират повече от своя мизерен начин на живот, отколкото от заразна болест. Имало случаи, когато в един ден не бил погребан нито един човек. Поради това г-н великият посланик реши да влезе в града с цялата си свита. С такова намерение той още същата вечер изпрати квартирмайстера Крафт с един преводач да подготви квартири в града. Още преди да заминат те, пристигна един близък роднина на молоха, или местния съдия, към когото той беше придаден поради напредналата му възраст. Той донесе със себе си от града различни сладкиши, плодове и цветя за г-н посланика. Тук на 18 с. м. получихме вестта, че квартирите са подготвени, и в най-стегнат строй се озовахме в града. Оттам на среща ни излязоха спахии и еничари, между които имаше мнозина току-що постъпили с техните обичайни облекла и безпорядък, в ръце с техните тояги, с които изглеждаха повече на воловари, отколкото на войници. Старите еничари носеха на главите си своите отличителни чалми, а по-младите новобранци на главите си имаха малки червени шапчици, които дори не бяха опасани с никаква ленена лента. Сред тях ние, яздейки заедно с големците на града, които на повече от половин миля посрещнаха г-н посланика, влязохме в града. Тук беше дори старият и болен бостанджи паша, или висш надзирател на султанските сгради и градини, който дойде от градината си, намираща се недалеч от града, за да засвидетелствува уважението си към г-н посланика и да му предложи услугите си. След пристигането ни последният изпрати наново двама благородници — г-н фон Вайп-

лер и Аусем, в еднаква униформа, а също и двамата си лични лекари — г-та Хулин и Доршеус, при бостанджи пашата, за да прегледат болестта му и да му предпишат противодействащи средства.

Град Адрианопол се намира в Тракия на р. Марица, в която от запад се влива Тунджа... Неговата обиколка очертава кръг, обкръжен е със стена, по която на еднакво разстояние са издигнати кули. По тях преди могли да се четат много гръцки надписи, които обаче са вече изтрети от времето, което заличава всичко. Самите тухли са били използвани за тези надписи, като те се подават по такъв начин от стената, че навсякъде очертавали букви, които, макар още да се виждат, но не са в такъв ред и пълнота, че да може да се извлече целият смисъл на текста от тях.

Султанският дворец, който турците наричат сарай, е разположен необичайно приятно. Защото, от една страна, той излиза на твърде плодородни и приятни ниви, а, от друга, е отделен от града с р. Карадере, или Арда...

Оживената търговия в града, за която много допринасят течашите наблизко плавателни реки, е привлякла тук различни народности. Къщите са далеч по-хубави и по-големи от тези във всички градове, които видяхме досега, но улиците са твърде тесни и неравни. Иначе тук човек намира малко забележителности освен една голяма, покрита с медена тенекия джамия. Чудесен изглед ѝ придават пристроените високи и изкусно направени минарета, галерините от всякакви дебели и изкусно издялани камъни, излетите от метал основи и капители, редкият мрамор, равната настилка, живописно украсените с дърворезба врати, хубавите чешми, великолепните входи и блясъкът на позлатените глобуси, изтъкканите с чудно изкуство килими.

Земята е много плодородна, така че не се чувства липса нито на вино, нито на други плодове. Гроздето от лозята, които виреят тук, се счита за най-доброто в цяла Османска Турция. Нашата църковна [католишка] служба изпълняват двама свещеници от ордена на св. Франциск, като се има предвид незначителният брой християни тук. Те обаче също така малко се отличават от мюсюлманите по облекло, както и арменците, гърците, арабите и евреите. То се състои от една дълга дреха, подплатена с кожи, и широки, висящи до обувката панталони [погури]. Освен това те носят дълга брада и по нищо не се отличават от мюсюлманите, а само по украшенията на главата. Защото османците веднага могат да бъдат познати по тяхната чалма, каквато никой освен тях не може да носи. Вместо нея другите народности носят кожени калпаци, които те, особено евреите, опасват с пестра или черно-бяла ленена лента, която е нито много дебела, нито много широка и се поставя по различен маниер от турците.

Тук срещнахме един опитен фелдшер—хирург, който преди това е служел в полка на граф Гвидо Щаремберг, но в началото на миналата война е бил пленен от турците. След това много

години трябвало да служи като роб на един господар, който така милостиво се отнасял към него, че никога не му нанесъл дори един удар. Този човек беше вече в напреднала възраст и беше навлязъл вече в 80-те си години. Понеже и той добре и вярно служил на господаря си, същият му подарил свободата още преди смъртта си...

За такива нещастни хора, робите, първите години са най-тежки, особено докато са още млади, защото тогава турците се стремят да ги обърнат в своята вяра или с примамки, или когато не успеят с това, с жестокости. Ако робът издържи на този натиск, човек ще намери, че пленничеството никъде не е по-поносимо, отколкото при турците. И ако един роб знае някакво изкуство, нищо не му липсва освен свободата, тъй като той има всичко друго, което един свободен човек може само да желае. Но трябва да се знае също и това, че колкото милостиво се държат турците към своите роби, толкова те са твърди, когато трябва да освободят някой човек или дори когато бъдат заставени да го продадат срещу налични пари, те знаят как най-скъпо да го пласират. Пример за тяхната твърдост в това отношение е съдбата на един бивш роб, Антонио Армароли, венецианец по произход. Той бил продаден първо на един грък, сетне обаче на един арменец, който му обещал да му даде свобода след изтичане на две години. След като те минали, господарят му с надежда да извлече още по-голяма сума от него, не го освободил, отричайки се от това, което обещал по-рано. Сега венецианецът сметнал, че вече не е задължен да му бъде повече верен, и поради това предприел бягство при нас. И когато той заради това бил повикан от своя господар пред съда, той не само се оправда, но и чрез височайшата защита на г-н великия посланик получи свободата си.

На 19 и 20 с. м. ние престояхме тук. По това време от Висла и от Виена пристигнаха куриери и бяха върнати наново назад. Междувременно благодарение на старанията на г-н посланика някои пленници получиха свободата си. Един друг обаче, който беше избягал при нас между Ниш и София, сега, понеже беше получил пари от турците, искаше наново да избяга при тях, но той обаче беше върнат от бягството си от нашите хора. Тук ние имяхме възможност да разгледаме джамиите и магазините. При това не може да отменим с мълчание, че турците от най-видните до най-низшите имат обичай при влизане в джамия да си събуват обувката, но г-н великият посланик не само че никога не сваля ботушите си, но и нахлузи други чехли, за което турците никога нищо не възразиха...

На 21 с. м. след триденевен престой наново потеглихме от Адрианопол и продължихме пътуването си през плодородните поля на областта Тракия. По пътя от двете страни виждахме гробища, гробове, чешми, градове, тържища и села. Отляво видяхме Бурнупампукли, Карабаиера, Оулбаша и Хаскьой, отдясно обаче

две малки реки — Боснакьой и Скендеркьой, върху които бяха изградени два каменни моста⁶⁵. Единият от тях, който не е отбелязан в картите, срещнахме на половината път до Хавса, а другият е до споменатото селище. Понеже чумата още не беше отслабнала, ние не се решихме да влезем в селището, но разположихме лагера си на полето под открито небе и там под палатките се радвахме на свежия въздух. В Хавса се вижда един великолепен хан, който има две крила, всяко от които се състои от седем големи свода, под които могат да бъдат настанени стада от дребен добитък, както и впрегатни животни. В средата има чешма, една доста голяма порта, двоят е постлан с четвъртити камъни. Точно срещу хана се намира една джамия с три кубета, които, както и ханът, са покрити с оловна тенекия.

Тук из селата житото се вършее не с бухалки, както у нас в Германия, но с волове на открито поле. Поради това на полето се виждат огромни камари жито. Вършеенето се извършва по следния начин: Едно дълго дървено съоръжение под формата на цилиндър, което е поставено между две малки дървени греди, се тегли околоръст от волове, които вървят в кръг. Те обикалят, като започват от най-външната страна и постепенно все повече се приближават до центъра. Това продължава толкова дълго и толкова пъти, докато сламата напълно се раздроби и зърната изпадат от класовете. Те след това остават на земята, очистват се от камъчетата и пясъка и се отвяват на вятъра.

На 22 с. м., в деня на Мария Магдалена, преди нашето замиване беше прочетена литургия. След завършването ѝ минахме през Манареликьой за Бабаески, или Ескибаба, или само Баба, и оставихме отдясно рекичката Сугитлека и селото Йенеакеншели, а отляво — Улели, Тголимар и Квантикьой⁶⁶.

През този ден при нас избягаха двама роби. Единият от тях беше един швед от Стокхолм, който по занаят беше чорапоплетач, а другият беше от Марк-Бранденбург и беше обушар. Те излезли тайно от Адрианопол и през цялата нощ тичали, докато ни стигнат. Г-н великият посланик нареди те да бъдат върнати обратно и после да бъдат изискани наново от градския съдия, защото той беше вече известен от своите шпиони за тяхното присъствие при нас. Посланикът добави, че шведът е роден в Любек, защото иначе не би имало основание да бъде изискан, тъй като не е немец. Обаче през времето, докато ние се задържахме в града, господарят на тези роби се беше оттеглил в имението си и ги беше откарал със себе си, като наредил там да завържат краката им здраво за едно дърво. Една от неговите жени обаче, която била влахиня по народност и може би по-милостива от другите, им предоставила средства в ръцете и възможност те да се освободят. Тя им изпратила една торба, в която пъхнала пили и други железни инструменти, чрез които те скъсали веригите си и се освободили. И понеже тя оставила отворени и двете врати, те при избавлението си не срещнали много трудности. Единият от

тях ни разказа всичко това подробно. Още преди това един от нашите свещеници събра пари, но техният алчен господар не искаше да ги освободи за по-малка сума от 150 дуката. Те ни увериха, че в Адрианопол се намират още много такива роби, които обаче са били скрити надалеч от господарите им.

На 23 с. м. потеглихме през нощта, както вече ни беше станало навик да прехвърляме заминаването преди настъпването на деня, и след като преминахме две реки, Ескибаба или, както други я наричат, Мела и Намастир⁶⁷, пристигнахме в Бургаз⁶⁸, едно прочуто тържище. Днес г-н посланикът изкара фатално прежеждие. Възбуден от бързината, той се опитал да смушка с шпорите на ботушите си своя кон и не се отнесъл с него внимателно. Тогава конят неочаквано се вдигна на задните си крака и искаше да хвърли ездача от седлото. Но г-н посланикът намери време, още преди да падне напълно, да скочи долу, така че той само навехна десния си крак и рамото си, но имаше опасност да загине заедно с коня си.

На другия ден прекарахме в Бургаз. Към обед беше издадена заповед никой да не излиза от лагера, защото няколко хиляди татари минавали наблизко. Намиращият се тук хан е изграден по същия начин, както този в Хавса, за който споменах по-горе. Такива ханове в Азия има доста много и те биват снабдявани от техните учредители с богати приходи, та да могат да раздават на странниците ориз, хляб и други неща. Великият везир Ибрахим⁶⁹ е основал такива ханове, или обществени гостилници, из цялата империя, колкото наброяват дните в една година според месечното летоброене, като всички е надарил богато. . .

На 25 с. м., в деня на св. Якоб, пристигнахме в Каришран⁷⁰. От лявата страна на нашия лагер имаше една мочурлива рекичка, която на места беше толкова малка, че човек можеше да я прескочи, а на други — да я премине пеша. На края ѝ имаше три четвъртити колони, направени от дялани камъци, между които в средата имаше дупка, откъдето водата се извеждаше за султанската вила. След обед ние я разгледахме, но не я намерихме за подходящо жилище за един голям владетел. Самата сграда беше четириъгълна и имаше малки стаи направо на земята, затворени с дървени решетки, в които държат жените. Там се виждат и две бани, които по красота напълно хармонираха на стаите. В Германия човек би могъл да намери царски конюшни, които са похубави от това султанско жилище. . .

Турците имат някакъв тревистозелен прах, който вечерта намокрят, намазват си ноктите с него и ги завързват. През нощта боята се превръща в червена и така здраво залепва за ръцете, че едва може да бъде свалена чрез миене с вода в продължение на 14 дни. . . Този обичай следват също и много арменци, гърци, евреи и католици християни. . .

След завършване на нощната почивка на 26 с. м. продължихме пътя си за Чорли. Този ден видяхме от дясна страна Мраморно

море, от което бяхме отдалечени на 4 часа. В него можеха да се видят кораби, които пътуваха с платната си. . .

На 27 с. м. продължихме пътуването си за Киникли⁷¹ при непрекъснато ловуване. Там намерихме толкова много зайци, че човек би помислил, че са паднали от небето. Един от нашите еничари ги забеляза как лежат на земята, което той внимателно показа и на нас. Един друг еничар беше така точен, че уби повече от един заек с тоягата си. Това село не е много голямо и е канало на един хълм, край който тече р. Глицинер, поставяна на картите от някои по-скоро срещу Чорлу. И тя, както и повечето други реки, е снабдена с един каменен мост. По средата на пътя ни се показва едно село на име Сегбанлой, което значи нещо като пазач на кучета. Защото, когато християните са държали още Константинопол, а турците са били завзели вече Адрианопол, те са използвали това място вместо стражева кула, за да плашат християните от вътрешността на страната да не смеят да преминават към своите в града. . .

На 28 с. м. оставихме селата Херакле отдясно и Чантикьой отляво и пътувахме доста време край брега на морето нататък. Някои от нашите видяха още веднъж морето, а други бяха учудени от многото и разнообразни видове миди, някои от които вземаха. Други пък търсеха гъби, които отчасти бяха съвсем меки и леки, отчасти поради солената вода напомняха шуплести камъни. Неколцина от нашите хора, за да покажат сърдечното си удоволствие, отидоха на корабите, опънаха платната и решиха да навлязат на известно разстояние навътре в морето. Междувременно още същия ден пристигнахме в Селимбрия, твърде важно и известно пристанище срещу Дарданелите. Говори се, че Дългата стена започвала от Черно море и стигала дотук. Тя е обграждала земите и вилите близо до Константинопол и трябва да е имала 400 000 крачки дължина, а по мнението на други автори — 420 стадия, или 51 500 крачки. . . Замъкът при Селимбрия лежи на една височина и се издига както срещу морето, така и срещу сушата. Порутените стари стени и кули, които още се виждат, показват, че той е бил строен още някога. . . В предградието има един султански склад за продоволствие, в който се съхранява житото от тукашната област. В горния град или замъка гръцките монаси имат един наистина малък, но хубав параклис, който няма прозорци, но светлината влиза през покрива. . .

На 29 юли останахме в Селимбрия. . . На 31 с. м., щом минахме през Големия мост⁷² и стигнахме върха на височината, изведнъж видяхме Константинопол. . .

Завръщане от Константинопол до Виена (1719 г.)

На 29 април (1719 г.) минахме през Малкия мост⁷³, а на 30 през Големия мост и се разположихме на лагер на същото място, къ-

дето бяхме спрели предишната година. На това място почивахме един ден и на 2 май продължихме за Селимбрия. По това време при нас дойде една смела жена в мъжки дрехи, както и братовчедът на френския посланик, на коне да посетят още веднъж старите гости и приятели. Също и графовете Неселроде, Кюнигъл и барон фон Цвайфел дойдоха пак при нас, като може би завинаги казаха лека нощ на Пера и Галата.

На 3 май един тромпетист от полка на принц фон ХанOVER избяга при нашите коли на пътя. Той е бил заловен неотдавна с граф фон Золау, сега обаче тайно избяга оттам при господаря си. Той се криел цели три дни и нощи в събраното на купи жито и изчакал нашето идване. Когато видял отдалеч нашите коли и немските униформи, той изтичал с най-голяма бързина при нас, но за негово нещастие турците го видели и веднага го поискаха обратно. Все пак по заповед на г-н посланика той беше воден с мисията до Киникли и тук беше разпитан. Когато се стигна до разпитване, той хвърли чалмата си на земята, стъпка я с крака, отправи много ругатни срещу турците в лицето им и накрай заяви публично и на всеуслишание, че той е бил обрязан против волята си и че никога по душа не е бил свързан с мохамеданската секта. В потвърждение на това, че говори само истината, той призова за свидетел Христос, истински бог и човек, който е страдал и е умрял на кръста за нас. При това съмнително и недостатъчно доказано дело г-н посланикът не знаеше как да постъпи, понеже турците отхвърляха всичко и представяха нещата така, какво че той съвсем доброволно е преминал към тяхната религия. Тогава посланикът му подари няколко дуката и го изпрати наново обратно при господаря му, като го увери, че ще даде с удоволствие и 1000 талера, когато може с тях да бъде откупен.

След това на 4 май пристигнахме в Чорлу и там имахме почивен ден. На 6 май пристигнахме в Каришран, на 7-и — в Бургаз и накрай, на 8 май — в Баба. В Бургаз събрахме пари и с тях откупихме един роб, който беше франконец. С това се зае един свещеник от Езуитския орден. Ние пристигнахме тук по-късно, отколкото ставаше обикновено, защото от Каришран започна буря с гръмотевици, дъжд и вятър, която продължи цяла нощ. Поради това не можахме да тръгнем точно навреме, тъй като не искахме из другите селища да бъдем съвсем мокри. Времето повече от 10 пъти се успокояваше, но бурята започваше пак, така че не можехме да очакваме нейния край; изглеждаше, като че ли започва страшният съд...

На 9 с. м. имахме пак почивен ден и оттук до Виена това продължи да става на всеки трети или четвърти ден. По това време някои любители на лова излязоха наново, като после ежедневно правеха това, ако времето не пречеше. Това нещо аз не намирам за нужно да припомням по-нататък. На този ден те доставиха за трапезата на г-н посланика освен много глухари и един необичайно за този сезон тлъст фазан. Но за да го уловят, нашите ловци

трябваше да се прехвърлят през реката и поради липса на кораби да съблекат дрехите си и да я прегаят. Но след като убиха фазана, те се договориха с един турски селянин, който срещу няколко пари ги пренесе един след друг на гърба си наново горе на другия бряг. Искам да кажа какво мисля за магическото изкуство на ловците и че през този ден един турски каруцар беше омагьосал зайците. Така, когато пътувахме за родината си, го срещнахме на пътя и го попитахме дали в тази местност има зайци. Той ни отговори, че по това време на деня не ще видим някой, но когато слънцето наклони повече към залез, ще видим толкова голям брой такива, какъвто не бихме видели никъде на друго място. И наистина при спускане от височината долу в храсталациите се вдигаха невероятен брой зайци, които обаче моментално всички избягваха. И макар че ние ги преследвахме с превъзходни и известни в целия лагер кучета, които заради своите качества и вяност към господарите си бяха твърде обичани, при все това те губеха следите и нито с добри думи, нито с удари не можехме да ги заставим да гонят дивеча.

На 10 май стигнахме в Хавса, където има един чудесен хан, изграден само от дялани камъни, който при това е толкова голям, че в него могат да бъдат настанени удобно 2000 коня и още повече хора. Оттук продължихме за Едрене, или Адрианопол, където пристигнахме на 11 с. м. Разположението на града е чудесно, като освен това има твърде плодородна почва. Течащата край него Марица дава своето, за да направи градините и нивите там още по-тучни и плодородни. Ние пристигнахме тук едва по обед, макар че нашите коли преминаваха цялата нощ, а самите ние потеглихме рано от Хавса.

Бостанджи пашата, който поради продължилата от миналата година болка в очите не можеше да срещне лично г-н посланика, изпрати неколцина видни офицери, които от негово име трябваше да сторят това. В замяна на това Негова светлост не само изпрати личния си лекар да провери неговата очна болест, но и двама благородници, г-н Вайплер и Аусем, които от името на посланика трябваше да върнат поздравленията.

Английската колония също дойде да засвидетелствува уважението си към него. И градът по заповед на моллите, техните съдии, предложи свои подаръци, състоящи се от цветя, плодове и захар. При влизане в града тромпетистите и барабанчиците, както и всички други военни музиканти, непрестанно свиреха, нещо, което ставаше и в другите турски и унгарски градове всякога, когато ние дефилирахме между строените от двете страни еничари или гарнизони с техните развети знамена.

Г-н посланикът получи квартира в изградения в града дворец на великия везир, в който той обичайно отсяда. Други къщи бяха определени за състава на мисията, които някои от нашите заеха, но други предпочетоха за по-приятно палатките, поставени в една зелена ливада с дървета. При влизане в града една

жена често даваше знак от прозореца на един от служителите на посланика, като искала той да мине по-близо. Когато той отишъл там, тя скочила от прозореца, но двама турци веднага притичали там и с тоягите си наново я изблъскали навътре. От това предположихме, че трябва да е немска робиня, нещо, което потвърди и един еничар. От падането и от дошлите там мъже тя бе така изплашена, че нищо не можеше да говори. Поради това не можахме да научим никакви сведения за нея, нито причините за нейното пленничество...

На 14 с. м. пристигнахме в Мустафа паша Кюпри или, както други го наричат, Чуприкуприси. Целия път изминахме в лов. Дотук ни следваха неколцина английски търговци на коне, та по този повод да могат да видят Тракия. Споменатият град лежи на Марица и е твърде известен по намиращия се тук мост. Има и твърде плодородна почва, която с два ярема волове без колело и особени усилия доста лесно може да се разорава. Тук процъфтява и необичайна търговия. Сред другите търговци се срещат и осем франки, както турците обикновено назовават [западните] християни, които само отчасти са французи. Най-многочислени обаче са англичаните, които търгуват безпрепятствено с тези неверници. Деветият обаче е един свещеник от Францисканския орден, който се грижи за църковната служба и обслужва пленниците в тази страна.

На 15 с. м. стигнахме в Харманли, на 16 през Узунджова в Семисче. Там две жени с майките си и една тяхна щерка се озоваха при нас. Те бяха родени в Пера и искаха да придружат мъжете си, макар че не знаеха къде биха могли да ги срещнат. Те бяха събудили състрадание у някои от нашите хора, които видяха, че жените не притежават нищо, ако не им отпуснат от собствените си средства, с които да стигнат до Виена. Така че занаятчици не им липсваше от необходимата издръжка и те бяха снабдявани редовно с вино, месо, подправки и други необходими за готвене неща, от които те можеха сами най-добре да си сготвят ястия. Техните благодетели често напускаха нашата трапеза, за да видят техния обичай, и се хранеха с тях. При това и някои други се оказваха там, които по пътя ги бяха опознали и биваха поканвани от тях. Обаче тези страхливи създания се бояха от голямото число на нашите хора, стояха винаги затворени в колите си и по пътя караха или малко напред, или ни следваха отблизо, защото се страхуваха да не им навредят турците. Защото, ако те можеха, веднага щяха да върнат наново обратно тези свои поданици, но заради нас те понякога се правеха малко, че не ги забелязват.

*Прическата и търговията на българските жени*⁷⁴. — Българските жени тичаха навсякъде из лагера с гъсто навесените си с монети коси, при което изглеждаха като черни циганки, да продават твърди, сварени два пъти яйца вместо пресни. Ние пристигнахме малко късно в Харманли, понеже се бяхме заблудили из шубраците. При това Марица, която постоянно остава-

ше вдясно, можеше да ни служи при объркване на правилния път за пътеводител. Тук ние загубихме един наскоро откупен с общи пари роб. За нас все пак остана утехата, че преди края си той вкуси още веднъж сладката свобода.

На 18 май продължихме пътуването си по-нататък през твърде плодородната низина на Тракия до Каяли, а на 19 с. м., деня на св. Дух, през Йени махале⁷⁵ до Папазли. При това хребетите на Стара планина, които се издигат още в кралство Сърбия, недалеч от Ниш и продължават чак до Черно море, ни оставаха винаги от дясна страна. В продължение на два дни имаше силна буря, която много ни затрудни. Ние обаче отпразнувахме празника, като сутринта, преди да потеглим, а също когато влязохме в лагера, нашите свещеници прочетоха литургия. Днес на пътя срещнахме един еничар, който идваше от границата с писма, а на 20 с. м. един императорски куриер, който беше изпратен от Виена за Константинопол. Той ни донесе новината, че на 10 юни турският посланик е потеглил оттам и е отпътувал по Дунав за Белград. Г-н посланикът обаче взе куриера със себе си обратно до Филипопол, за да му предаде още някои писма.

Пристигане във Филипопол. — Този град ние разгледахме, както и при идването си насам, само при преминаване. При влизането си в града не спазвахме никакъв строй, но всички яздохме вкупом около г-н посланика. Това можеше да стане, понеже по това време в града нямаше никакъв паша, за да си създаваме труд. При все това нас ни посрещнаха еничарите с техните фесове и оказаха на г-н посланика дължимата почит, като го придружиха из града към лагера до палатката му. В тази област Тракия, или Романия, или, както турците я наричат, Рурнили⁷⁶, расте повече ориз, отколкото се консумира в цяла Османска Турция, както отбелязах и преди. Защото тези семена никъде не растат така добре, както тук, откъдето те се изнасят в други страни. При подготовката на почвата за ориза тя трябва да бъде обработена твърде добре. След това нивата се разделя на градински лехи, заобикаля се с вади, които се запълват с вода. В тях може да се задържа и дъждовната вода, която е най-добрата храна за тези семена.

И лозята тук са нещо особени, остават ги да растат три години, защото иначе останалите лози в Османската империя не ги държат повече от година.

Понеже след обед останахме да почиваме тук, някои от нашите отидоха в града да видят катедрата, от която учителят на езичниците апостол Павел трябва да е произнасял толкова прочувствени проповеди към народа. Аз обаче винаги съм смятал, че от еднаквостта на имената на двата различни града е произлязла заблудата, какво че Филипопол е Филипи в Македония, страната, която, както е известно, Павел е изпълнил с поученията си. Вместо катедра за проповед нашите намерили там един гръцки духовник, който бил патриарх на Ерусалим и който по нареж-

дане на цариградския патриарх и с негово съгласие предприел визитация на 15 епископи от тези области, както ми разказа г-н Хекман, който заедно с граф фон Тирхайм и г-н прелата присъствували там. Този патриарх е четял също и на латински език, нещо твърде чудно за един гръцки духовник. Той казал също, че разделението между гръцката и латинската църква лесно може да бъде отстранено, но считал, че това може да стане с времето и че двете църкви пак могат да бъдат заедно, както са били единни някога. Той се оплакал от голямата неграмотност на гръцките монаси, особено от манастирите, които се намират около Филипопол. Между тях имало такива, които не могли никога да четат. Той ни уверяваше, че намерил там твърде стари ръкописи, които обаче били съвсем развалени от прах и влага, и можел да намери много документи в тях само ако монасите му ги донесат и предоставят. Той се старал да твърди, че същият манастир бил построен от някакъв тракийски владетел, който първо бил победил българите, но впоследствие умрял без наследник. Според него преди време в този манастир са живеели 300 монаси, но сега приходите едва стигали за 30 души. От това се вижда, че липсват основания за онези твърдения, които изкарват тези монаси толкова богати и уверяват хората, че те уж се хранели в сребърни чинии. Освен това известно е, че един духовен орден нелепно може да води такъв строг живот, с какъвто са свикнали тези монаси. Накрай той разказва, че имал един братовчед, който се казвал Доситей и бил патриарх на Ерусалим и който бил написал една книга. Нейното заглавие той произнесе не само устно, но го и написа на хартия, което аз лично видях... С това той показва доста ясно своето недобро знание на латинския език, макар че беше чудно, че един гръцки монах знае и толкова.

На 23 май потеглихме от Филипопол и пътувахме 6 часа напред до Базарджи. Когато се отдалечихме оттам само на половин час, г-н посланикът нареди да спрем на пътя дълго време, защото не бяха ни определили квартири. Наистина за г-н посланика лично имаше такава, но благородниците и другите от мисията бяха в палатки. Накрай г-н посланикът изпрати долметчера да каже от негово име на коменданта, какво че посланикът мисли да изпрати някой в Константинопол да се оплаче пред великия везир за това, а също, че посланикът има намерение да се забави на това място дотогава, докато пратеникът се завърне от Константинопол. При тази съвсем неочаквана новина комендантът нареди да кажат на г-н посланика, че той не е имал намерение да отказва необходимите жилища на мисията, но той просто е предоставил да решим сами дали искаме да се настаним в лагер или в града. Той бил изцяло на мнение, че от страх пред върлувалата тук миналата година чума, от която в това селище са измрели много хора, ние ще предпочетем да се настаним по-скоро в палатки, отколкото в къщите. Нашите водачи дори стигнаха до мисълта да извлекат от града няколко десетки дуката като компенса-

ция заради това, че са освободили гражданите от разквартируването, защото се знаеше как постъпват обикновено тези хора. Накрай те опразниха 24 от най-големите къщи за наши жилища и изпратиха сеничарите и по-видните хора от областта да ни посрещнат, като при това донесоха подсладен хляб, торти, сладки напитки и две агнета, а за г-н посланика като подарък един кон. На следващия ден, когато престояхме тук, при него дойде на посещение пашата, който вчера го посрещна. В това селище ние си накупихме различни неща: особено за г-н посланика бяха потърсени навсякъде най-редки кобили; други обаче си купиха други неща — тютюн, който тук се продава хубав и евтино, също сапуни, кафе и други такива неща.

Аз лично можех да бъда тук щастлив, ако знаех как правилно да се възползувам от щастието си или как по-добре да запазя постигнатото. Аз намерих при един турчин бижутер един скъпоценен камък онихел или халцедон от старинни паметници, който беше голяма рядкост и беше толкова голям, колкото нокътя на палец, не по-голям. На него беше изрязано отвличането на Прозерпина така изкусно, релефно и нежно, че съвсем ясно можеха да бъдат различавани един от друг Плутон, Прозерпина, колата с колелата, заедно с конете и техните гривни, общо към 16 крака и 4 глави. Това нещо си купих за съвсем малко пари, почти като подарък. Турчинът ми го предложи доброволно за колкото се може по-малко пари, само и само да не държи изображения на хора и животни в къщата си. За мое нещастие аз пак го загубих, като едва бях го показал на някои приятели. Аз скачах от радост тук и там и бях извън себе си от неочакваното щастие. След това изтичах при един доверен мой приятел г-н Хекман, когото запитах за диаманти, смарагди, берилии и други скъпоценни камъни, и заради това го заведох при моя търговец. Но когато поисках да видя на светло един друг камък, съм оставил долу моя онихий, същевременно несъзнателно съм го забравил и оставил да лежи долу. Когато се случи това, беше вече късно вечерта и макар че щом забелязах загубата си, веднага се върнах обратно, но турчинът беше вече излязъл от дюкяна си и си отишъл. Търсих го из целия град, но не можах вече да го открия, а ние трябваше да потеглим още през тази нощ. Насреща обаче живееше още един бижутер, при когото бях с гореспоменатия си приятел. Пред неговия дюкян имаше една локва. Хрумна ми мисълта да не би да съм извадил и изпуснал моя онихий да падне в нея. Заради това доведох там няколко младежи, които извлякоха с ръце калта и клечките, които след това наново измихме с вода. Всичко обаче беше напразно и нищо вече не намерих и само мъката от тази загуба беше толкова голяма, колкото бе и удоволствието от неочакваното преди щастие.

При тези обстоятелства наблюдавах един особен начин за възпитаване на момчетата. Между споменатите момчета имаше едно по-буйно, което пръскаше другите с кал по лицето и им при-

чиняваше всякакви пакости. Когато видя това, баща му го хвана за косите, вдигна го от земята високо и така започна да го бие по шията, като че ли искаше да убие заек.

На 24 с. м., след като през нощта изпратихме напред колите с багажите, потеглихме наново от Базарджи нататък и на петия дневен преход пристигнахме в София, главния град на България. Пътном обаче минахме през Серханвег, Кизкьой, Ябровиц, Ихтеман, Йенихан, Горублян и други градчета и села. Някои от тях ни останаха отстрана и радваха очите ни с приятните си хълмове, когато слизахме надолу по още покритите със сняг поля. По пътя г-н посланикът, както и други купиха разни млади жребчета, които селяните от околните села често докарваха тук. От Серханвег някои наново се отправиха за Траяновите врата, между тях бе и инженер капитан фон Обшелвиц, за да може да нанесе портата върху своята карта, както и немалко други, които на отиване не бяха я видели. Към тях бяха придадени двама чауши и още 6 души от войниците, които г-н посланикът бе поискал при последната си визита от пашата в Пазарджик, понеже сега трябваше да минаваме през гъсти шубраци и непознати пътища, в които имаше опасност от разбойници и убийци. За по-голяма сигурност на нас и на колите ни, по тези пътища бе изпратен един ескадрон спахии напред и един вървеше отзад. Завърналите се от споменатата порта наши хора съобщиха, че на не повече от два часа оттам има един окоп или паланка, които са снабдени със стени, и че би било необходимо да се вземе отред от няколко хиляди души, ако тази страна трябва да бъде защищавана от настъплението на враг. Това ние предишния път не бяхме видели и причината беше, че бяхме минали само по един тесен път. Не се съмнявам обаче, че някои любители на старините от нашите пак ще бъдат привлечани от този паметник. Г-н Вайплер от втория ранг благородници с преводача г-н Годешалк и секретаря Майер бяха изпратени от Йенихан напред, за да съобщят за посолството, което бе вече потеглило на път и на другия ден щеше да пристигне в София. Обаче те не се явили там в определеното време, понеже смятали, че ние както заради падащите се по това време празници в нашата църква, така и за да преминем пътуването си по-удобно ще се задържим по-дълго в Ихтиман. Обаче Негова светлост с писмо от 27 с. м. бе получил известие от границата, че багажите на турския посланик вече са пристигнали от Виена в Белград и че всеки момент се очаква и неговото лично пристигане там, така че ние да ускорим пътуването си колкото е възможно, за да не даваме повод за ненужно забавяне. При пристигането си г-н посланикът бе посрещнат от моллата, или съдията, заедно с други първенци на града на коне, които го придружиха в града до стария султански сарай. Те наредиха да бъдат донесени обичайните подаръци — торти, цветя, пресни плодове, а при нашето заминаване — и две кози.

През следващите три дни, два от които бяха почивни, започ-

на същото противно време, както преди една година, когато бяхме спрели в Белград, което като че ли заплашваше да се сринат небето и земята. По време на тази буря беше ударен от гръм един от нашите каруцари, така че краката и цялото му тяло бяха смачкани. Тук за четвърти път бяха сменени колите, но бяха много по-малко от предишните и трябваше да бъдат набавяни на място. Поради това бе заповядано да не изпращаме напред първите коли, докато тук не бъдат доставени толкова други, колкото ни бяха нужни. По това време дойдоха двама унгарци, наречани обикновено хусари, с писмо от Седмоградско, но много по-късно, отколкото това трябваше да стане, защото се наложило да минат по един заобиколен, по-далечен път.

Най-сетне на третия ден, или последния ден на май, оставихме наново София и продължихме пътя си за Сливница, която отстои на 6 часа и името ѝ на наш език би значело нещо като Сливово село. Тук именно императорският куриер Исак Лука с един венециански благородник, който бил капитан на кораб, пристигнаха от Константинопол при нас. Те ни донесоха новината, че онзи, който играеше забавната роля във френската комедия, междувременно бил обесен от турците, защото, след като преминал към тяхната религия, се върнал наново към християнската вяра.

На 1 юни продължихме напред все из гъсти гори и изкопани пътища до Цариброд. Поради това към нас бяха придадени известно число бешлии, които трябваше да ни придружават из тези несигурни места. От тях навсякъде по планините бяха поставени стражи, за да гарантират сигурност за пътниците. Защото никъде другаде не трябваше да се боим от по-голяма опасност от разбойници, отколкото при Траяновите врата и в тази област, където се намираха множество такива. Така съвсем наскоро един арменски търговец и един бостанджи или градинар, който след нашето отпътуване от Константинопол трябвало да отиде във Виена при турския посланик с писмо и когото ние дори видяхме в Йенихан, е бил убит тук, но придружаващият го конник избягал. Това може би е била причината разбойниците да не оплячкосат убития, но предпочели да се спасят с бягство.

Заради това при Цариброд е построена паланка от високи дървета във формата на плет, за да могат да бъдат задържани разбойниците от съседните планини. По време на нашето минаване тя беше приведена в състояние на готовност. Гарнизонът тук се дава от бешлиите, които са нещо като леко въоръжени конници. Те именно тук се събират с цялата османска кавалерия, получават обаче ежедневно своя заплата и затова са изпращани навсякъде, където има най-голяма нужда от тях.

През нощта между първи и втори юни пак започна една противна гръмотевична буря, която продължи до зори и ни задържа повече време в лагера. След това сутринта пристигнахме

в Шаркьой, като дотам трябваше да пътуваме пак през много планини и през събралата се в долинните вода, придружавани от две отделения бешлии. В този град от стените бяхме поздравени със залпове от техните оръдия, каквито общо можахме да преброим три парчета. На излизане те се чуха само един-единствен път може би поради това, че им е липсвал барут, или може би те са си помислили, че ние няма да забележим това така точно. Завърналият се от Парачин чауш ни извести, че карантината, която досега беше поддържана на границата и която в последно време беше сведена на 8 дни, сега изцяло е вдигната и че турският посланик се очаква на 4-и или 5-и в Белград. Императорският куриер, който неотдавна замина с писма за Виена, и чаушът, когото срещнал из пътя, се върна пак обратно, след храна бе изпратен за втори път натам. Той беше придружен от неколцина бешлии за по-голяма сигурност из недостатъчно прочистените от крадци и разбойници пътища. Тяхната дързост нараснала толкова, че наскоро запалили пет къщи в предградието. Също така преди няколко дни на пътя било намерено едно наскоро убито тяло, което, ако се съди по дрехите, трябва да е било на лице с високо съсловно положение. Те поставили до тялото огън, за да го изгорят на пепел, та да не може никой да го познае. То обаче обгоряло само малко при главата и ръцете, но другите части останали неповредени, защото след изтеглянето на разбойниците огънят вероятно наново загаснал.

На 4 с. м. пътувахме през също такива пътища, както няколко дни преди това, придружавани и по-нататък от бешлии, и стигнахме до Мустафа паша паланка. Тази паланка е заобиколена с четворна стена, от която на различни места се подават 8 кули. Средната от тях, която е от южната страна и е предпазена с две железни крила, е и градска врата. Тя е четириъгълна, докато всички други са изградени в обла форма. Зад стените има вал, върху който могат да бъдат поставени оръдия и върху който се виждат много къщи, изградени по местния начин в страната. Когато нашият маршал барон фон Остман, един проявяващ твърде голямо любопитство в тези неща човек, поискал да отиде на един от валовете, турците го ударили с едно дърво по главата и му казали да се върне. При това той имал щастие, че съумял да се сдържи да не произлезе по-голямо разярение, в случай че той още при първото кипване би пожелал да отмъсти за тази неправда, както може би биха постъпили някои други, които биха попаднали на подобно нещо. Той обаче претърпял тази обида и при това със съвсем спокоен глас изразил своята справедлива ярост, като им дал да разберат, че му дължат удовлетворение за това. По искане на г-н посланика той наистина получи такова. След това всички без всякакви възражения бяха допуснати да влязат в окопите. При тази възможност барон фон Хьорде и инженер полковник фон Обшелвиц измериха целият окоп, всички укрепителни съоръжения, височината и ширината.

на стените крачка по крачка. При това те така се държали, като че ли се разхождат наоколо замислени, та турците не подозрели нищо за тяхното оглеждане. Това селище през предишната война се е намирало под властта на императора. Генерал-лейтенант Пиколомини при изтеглянето си разрушил и опожарил намиращия се тук великолепен хан, за да не може врагът да си послужи с него в своя полза.

След обед г-н посланикът реши сам с мнозина благородници и други да разгледа тези укрепления. При тях ние забелязахме различни редки старини, които, както се предполага, преди това са били донесени тук от Тракия. Пред вратата на тази паланка лежи един капител заедно с венеца от една колона в коринтски стил до долната част на тялото, направена от червен мрамор, прошарен от бели жили...

Най-сетне на 5 юни след дълго и трудно пътуване, което беше причинено от високите планини и гъстите гори, както и от често започващите гръмотевични бури, пристигнахме до нишките ниви, които отстоят на не повече от един час от града. Лагера си разположихме до р. Нишава, почти на същото място, където бяхме спрели при пътуването за Константинопол. Тази област гъмжи от множество всякакъв вид пернат и друг дивеч — глухари, лещарки, дропли, фазани, пъдпъдъци, зайци, мечки, сърчи и много други. Не липсват обаче и разбойници. Поради това в горите видяхме поставени на много места стражи, които трябваше да поддържат сигурност по пътя на посолството и други пътища. Тук нашият водач Мехмед и преводачът Тайлс незабавно се озоваха при сераскера, както за да съобщят за пристигането на г-н великия посланик, така и да поискат квартири за дошлите гости. След това към 5 ч. след обед сераскерът изпрати един капиджилар агаси, или старши камериер, който е нещо като един благородник от първи ранг в едно посолство или церемониал-майстер. Той трябваше да предаде на Негова светлост поздравления от името на сераскера по случай щастливото пристигане и да съобщи, че необходимите къщи са вече подготвени. Но в целия град имаше само бедни и при това тесни колиби и землянки, където никъде не можеха да бъдат разположени удобно дори две коли. По това време на годината на полето би било далеч по-приятно и по-сигурно...

При влизане в града сред тълпата този път не се чуваха и най-малки ругатни, напротив, при преминаване край нас ни оказваха всякакви почести. При все това липсваше достатъчно фураж за добитъка, понеже беше започнала голяма суша, а освен това в града се намираха 16 хиляди спахии. Ето защо добитъкът трябваше да се подхранва твърде пестеливо. Дори за конете на г-н посланика нито веднъж нямаше достатъчно храна. Ставаше така, че когато докарваха от съседните села нещо, вече стотици го очакваха, така да се каже, го вземаха от устата срещу много пари. Когато г-н посланикът пристигна в лагера до палатката

си, той бе посрещнат с различни плодове, девет агнета, захар и цветя, подарени от града.

- ¹ Сераскер — главнокомандуващ турската войска.
- ² Кутинска река, ляв приток на Нишава; извира от Сува планина край с. Кутина.
- ³ С. Коритняк, северно от р. Нишава, където посочва Дриш, в картите не се намира, но има Долна и Горна Коритница, южно от Нишава по р. Врелорека.
- ⁴ Suha-Gebirg — Суха (на сърбохърв. Сува) планина, южно от Нишава.
- ⁵ Дн. Бела паланка.
- ⁶ Авторът повтаря грешките на ред други западни автори, които приемат, че българите са получили името си и са дошли от земите при р. Волга.
- ⁷ Според описанието на Друш р. Лушница е била една от рекичките, леви притоци на Нишава в района на Бела паланка.
- ^{8,9} Топонимите Черни вир и Уланицка планина не могат да се идентифицират със сигурност.
- ¹⁰ Авторът означава така православен манастир и православни калугери.
- ¹¹ Прозерпина (др. -грц. Персефона) била считана за богиня на подземното царство.
- ¹² Шаркьой, Шехиркьой — Пирот.
- ¹³ Држина и Средорек — малки рекички, които се вливат в Нишава от юг при Пирот.
- ¹⁴ Расци (Rasciani, Raitzen) — под това етническо име Дриш тук и в други български градове е разбирал не само сърби, но и „южни славяни“ въобще, включително и българи. Също и името „гърци“ авторът тук и другаде използва в смисъл на „православни“, „българи“. Срв. бел. 32 и 74 по-долу.
- ¹⁵ Видлич планина се издига източно от Нишава при Пирот. Един от най-високите ѝ върхове се нарича Басарски камен.
- ¹⁶ В текста Satibrod.
- ¹⁷ Дриш се опитва да осмисли на немски език името като „императорска брада“, като го извежда от Caesarsbart, Kaysers Bart.
- ¹⁸ Дриш е един от немногото западни автори, който правилно е предал българското име на планината — Stara planina.
- ¹⁹ Проходът Ежевица (в текста Jeschewitz) свързва Цариброд с Драгоман.
- ²⁰ Халкали — тур. име на Славница.
- ²¹ Селата Обеля, Връбница, Филиповци, Илиянци (Obelia, Werbizza, Philippovza, Ilianch) днес влизат в западната част на Голяма София.
- ²² Авторът тук смесва р. Искър с Боянската река.
- ²³ Става дума за сръбския княз (деспот) Лазар (1371—1389) и султан Мурад I (1359—1389).
- ²⁴ Под „управител на Тракия“ авторът разбирал румелийски бейлербей.
- ²⁵ Пожаревацкият мирен договор бил подписан през 1718 г.
- ²⁶ Сирохи — град и планина в Северозападна Индия.
- ²⁷ Остаркес — от тур. „отурак“ — еничари ветерани.
- ²⁸ Церера — римска богиня на плодородието; Бахх — бог на виното и веселието.
- ²⁹ „Евлади разули“ (араб.-тур.) — потомци на пророка.
- ³⁰ Есирджи — търговци на роби.
- ³¹ Името на с. Горубляне е предадено Grublian.
- ³² Искро — авторът очевидно е предал шопския изговор на името на р. Искър.
- ³³ Авторът не е бил наясно относно етническите различия между православните народности на Балканите. И тук той определя жителите на Горубляне до София като „расци“ (Rasciana de Gente, Rascianam Fidem).
- ³⁴ Witoschae mons, Witoscha Berg.
- ³⁵ Планините Оса и Пелиос се намират в Тесалия и се споменават в древногръцката митология.
- ³⁶ В текста Jenihaan, Novi haan, дн. с. Нови хан, източно от София.

- ³⁶ Wokerela — с. Вакарел.
- ³⁷ Ichtiman, Ichliman.
- ³⁸ Banga — несъмнено авторът имал предвид Костенец баня.
- ³⁹ В латинското издание Hebrum, но в немското авторът е предал българската форма Maritz.
- ⁴⁰ Името е предадено Samakova.
- ⁴¹ Неуточнено.
- ⁴² Името е предадено Rullam.
- ⁴³ Граф В. фон Етинген водел императорското посолство до Портата през 1699—1700 г. (срв. увода към пътеписа на Симперт).
- ⁴⁴ Възвишение, западно от Виена.
- ⁴⁵ Jabrowitz — несъмнено така Дриш е предал името на с. Габровица, юго-източно от Костенец.
- ⁴⁶ С. Момина клисура.
- ⁴⁷ Гр. Септември.
- ⁴⁸ Името на града е предадено Basardschium, Basardschik.
- ⁴⁹ Срв. М. Ионов, Немски и австрийски пътеписи за Балканите XV—XVI в., с. 220.
- ⁵⁰ Дн. Чепеларска река.
- ⁵¹ Несъмнено името Рупора е изопачена форма от Рупчос — местно название на част от Централните Родопи.
- ⁵² Авторът имал предвид Бачковския манастир.
- ⁵³ Дн. Поповица, източно от Пловдив.
- ⁵⁴ Дн. с. Филево, Хасковски окръг.
- ⁵⁵ Дн. с. Горски извор, Хасковски окръг.
- ⁵⁶ С. Клокотница, северозападно от Хасково.
- ⁵⁷ Очевидно тук Дриш е описал музикалния инструмент дайре.
- ⁵⁸ Узунджово, североизточно от Хасково.
- ⁵⁹ Вероятно с. Остър камък (тур. Севрикая), Хасковски окръг.
- ⁶⁰ Харманлийска река.
- ⁶¹ Става дума за р. Белица и с. Любимец.
- ⁶² Свиленград.
- ⁶³ Велик везир по времето на Селим I (1512—1520) и Сюлейман Кануни (1520—1566).
- ⁶⁴ Вероятно така авторът е предал името на гр. Чирмен, дн. в Гърция.
- ⁶⁵ Първите две от изброените тук имена не могат да се идентифицират сигурно, останалите се откриват по картите.
- ⁶⁶ Повече от имената, споменати тук, са силно изопачени и не всички могат да се идентифицират със сигурност.
- ⁶⁷ Дн. Бабаескидереси и Манастирдереси.
- ⁶⁸ Люлебургаз.
- ⁶⁹ Ибрахим паша бил велик везир по времето на султан Сюлейман Кануни.
- ⁷⁰ Дн. Бююккаръщъран.
- ⁷¹ Дн. Кинеклю между Чорлу и Силиврия.
- ⁷² Дн. Бююкчекмедже.
- ⁷³ Дн. Кючукчекмедже, западно от Цариград.
- ⁷⁴ Дриш и тук е нарекъл българските жени „Rascianae feminae, Rätzische Weiber, красноречив пример за това, че авторът под името „расци“ е подразбирал и „българи“.
- ⁷⁵ Дн. с. Дебър, Пловдивски окръг, присъединено към гр. Първомай.
- ⁷⁶ Авторът така е предал турското название Румили.